

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

<p>A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven. Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: <i>Benn a lapban</i> egész oldal 8 frt, félsz. oldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; <i>a borítékon</i> egész oldal 4 frt, félsz. oldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 krajcár.</p>	<p>Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.</p>
---	--	---

A hitvallások jelentőségének és létjogának kérdése úgy általánosságban, mint különösen a protestáns egyházakban.

(Részlet szerzőnek folyó évi november hó 25-én tartott tanári székfoglaló értekezéséből.)

(Vége.)

A „*Formula Concordiae*“-ben ezt olvassuk (p. 570): „Credimus unicum regulam et normam, secundum quam omnia dogmata omnesque doctores aestimari et judicari oporteat, nullam omnino aliam esse, quam profetica et apostolica scripta. Reliqua vero sive patrum, sive neoteriorum scripta, quocumque veniant nomine sacris literis nequaquam sunt aequiparanda.“

A 2-ik *Helv. hitvallás* értelme ez: „In scriptura sancta habet universalis Christiana Ecclesia plenissime exposita quaecumque pertinent cum ad salvificam fidem, tum ad vitam Deo placentem recte informandam. Sentimus ergo ex hisce scripturis petendam esse veram sapientiam et pietatem, ecclesiarum quoque reformationem et gubernationem omniumque officiorum pietatis institutionem; probationem denique dogmatum, reprobationemque aut errorum confutationem omnium sed admonitiones omnes.“ Ismét a 2-ik caput-ban: „Non alium sustinemus in causa fidei iudicem, quam ipsum Deum per Scripturam sacram pronunciantem, quid verum sit, quid falsum, quid sequendum sit, quidque fugiendum. Repudiamus traditiones humanas, quae tametsi insigniantur speciosis titulis, quasi divinae apostolicaeque sint, viva voce apostolorum et seu per manus virorum apostolicorum succedentibus episcopis ecclesiae traditae, compositae tamen cum scripturis ab his discrepant, discrepantiaque illa sua ostendunt se minime esse apostolicas.“

A „*Confessio Gallicana*“ 5-ik artikulusa: „Quum haec (t. i. scriptura sacra) sit omnis

veritatis summa, complectens quidquid ad cultum Dei et salutem nostram requiritur neque hominibus, neque ipsis etiam Angelis fas esse dicimus quidquam ei verbo adjuvare, vel detrahere, vel quidquam prorsus in eo immutare.“

A „*Confessio Belgica*“ 7-ik artikulusa: „Credimus sacram scripturam Dei voluntatem perfecte complecti et quodcumque ab hominibus ut salutem consequantur credi necesse est, in illa sufficienter edoceri.“

S még egy pár magyar hitvallás:

A „*Debreceni hitvallás*“: „A közönséges egyház csak bizonyosága a mennyei tudománynak. Tehát a mennyei tudománynak igazsága és tekintélye az Istentől függ, nem az egyháztól.“ (Kiss Á. „Magyar ref. zsin.“ 247. l.)

A „*Tarcal-tordai hitvallás*“: „Az evangélium egyetlenegy rendszerint való eszköz, melylyel az Úr az embereknek idvezítésében él, melyre nézve életnek és megbékéltetésnek beszédének hivattatik.“ (U. o. 352. l.)

Mindezen hitvallásokból kitűnik, hogy a protestantismus a hitre, erkölcsökre, tanra, istenitiszteletre nézve legfőbb tekintélynek a szentírást vallja, melynek minden emberi iratok és így a konfessiók is feltétlenül alatta állanak. Ezek csak annyiban és csak addig kötelezők „quia et quatenus cum scriptura consentiunt“. De azért az egyháznak a hitvallásokra is szüksége van s úgy általában híveitől, mint különösen és mindenekfelett lekipásztortaitól joggal megkövetelheti, hogy senki se merészeljen sem a hitágazatokban, sem a rendtartásokban és sákramentumokban magánlag és öntekintélyével sokak botránnyára és megütközésére olyan újítást kezdeni (Debr. hitv.), mely az egyház konfessióival ellentétben áll. Mert bármely egyház, mint külső intézmény, a tiszta hit s közmeggyőződés fundamentumán nyugoszik, s e fundamentum megbolygatása rendesen rázkódásokat szül. A hitvallás kisebb-

nagyobb mérvben érinti már az egyház szervezetét is; erre pedig maga *Kálvin* oly nagy súlyt fektetett, hogy, a mint tudva van, tisztársaihoz intézett utolsó szózatában épen arra kérte azokat, hogy „a fennálló rendtartásokon ne változtassanak semmit s újításokat ne tegyenek”. Nem azért, mintha azokat a rendtartásokat mozdíthatatlanoknak tartotta volna, hanem azért, mert jól tudta azt, hogy ha e tekintetben az egyéni szabadság elé sorompók nem állíttatnak, rövid idő multán a külső egyház szerte fog hullani.

Igen szépen nyilatkozik e tekintetben Richter a maga egyházjogtanában (l. 240. §.). „Az evangéliumi egyházak felfogása szerint, — úgymond Richter — az isteni igazság a bibliában van befoglalva és ez minden azt keresőnek táplálékot és vigaszt ad. De mert az egyház nemcsak a keresett, hanem egyúttal a megtalált igazságnak is közössége, ennél fogva a felől a megtalált igazság felől neki nyilvános bizonyágtétellel is kell bírnia, hogy ebben oly központra tegyen szert, mely körül mindazokat egybegyűjthesse, a kik az egyház élő tagjainak vallják és kívánják magukat tekinteni. Ezért tartja magát az egyház szigorúan az oekumenikum symbolumokhoz, melyek által minden népek és idők keresztyén-ségével összeköttetésben áll. De sajátlagos hit-tudata mégis csak hitvallásaiban van, melyek alapján az Isten ígéből magát ország-világ előtt legitimálta. Ezt a bizonyágtételt, melyet az egyház gondosan állított össze, átviszi istenítiszteleti és lyurgiai rendjére is és az íge szolgáitól meg-

követeli, hogy egyedül csak azt a tant prédikálják, mely azzal megegyezik. Erre elkötelezi ugyan azokat már maga a hivatal is fogalma s rendeltetése szerint, de mégis már a 16-ik században gyakorlatba jött a konfessiókra való különös elkötelezés is és ez az egyes nemzeti egyházakban máig is fennáll, bár különböző módon és irányban. Perse! ezen rendtartás ellen a lelkiismeret evangéliumi szabadságára való hivatkozással sokszor emeltek már kifogásokat. De az a felfogás, hogy a hitvallásokkal szemben minden egyes predikátor a maga saját külön álláspontját szabadon érvényesíthesse, teljességgel nem egy az egyház, mint hitközösség, következőleg a nyilvános tan fogalmával. Az egyház nem azért állítja be a maga hivatalnokait, hogy tanult és tanulatlan emberek által száz egyházban százféle tan taníttassék és prédikáltassék, hanem hogy az evangéliumi hit egységes szelleme nyilvánvaló legyen és a szívébe behatoljon.“

Ugyanílyen szellemben nyilatkozik Höfling is egyházalkotmány 25-ik §-ában*; Müller symbolikájában (29. l.), s a nemzeti zsinatok egész sorozatát s a magyar Kerkápolit nem is említve („Prot. egyházalkotmány“ 1—6. l.), — „Das Wesen der christlichen Religion“ című művében (475—476. l.) ennek az álláspontnak a helyes voltát vitatja a tudós berlini theol. tanár Kaftán Gyula is, mikor azt mondja: „a keresztyén kegyesség egyházi ápolása auktoritativ egyházi hitvalláson nyugszik. S ez az auktoritativ egyházi

* „Kirchenverfassung“ 86. l.

TARCA.

Vallás és emberszeretet a fogházügy szolgálatában.

(Vége.)

Kiszabadulásuk után pedig azt kell megmutatniok a fegyházakból elbocsátott foglyoknak, hogy rájuk nézve a fogságban töltött idő megjavulásnak és erkölcsi megtisztulásnak ideje volt. És mégis honnan van a foglyokkal végzett minden munka, minden javítási kísérlet s a fogházi tisztviselők minden jóakarata dacára is, hogy olyan nagy a visszaesők száma?! Semmi sem lehet bántóbb a fogházi alkalmazottakra nézve, mintha ismét visszakerül kezeik közé egy olyan fogoly, kit teljes megjavulásának legalaposabb reményével csak rövid idővel azelőtt bocsátottak szabadon. A főhiba minden esetben magában a fogolyban rejlik, de hibás minden körülmények között maga az emberi társadalom is, mely a már egyszer megbüntetettet igen sok esetben bizalmatlansággal és szeretetlenséggel fogadja, őt magától eltaszítja, a helyett hogy épen magához emelne, s ez által véghetetlenül nehezzé teszi rá nézve, hogy ismét Istennek és embernek tetsző életmódot kezdessen. Bármilyen keserűek és bántók is legyenek azon tapasztalatok, melyeket némelyek az elbocsátott foglyok részéről szereztek, nem szabad a társadalomnak abba

belefáradnia, hogy ezen bűneikért már megszenvedett szerencsétleneket ismét magához emelje. Mert hiszen keresztyén elvek szerint sokkal rosszabb dolog egy igazi bűnbánót szeretetlenség által a bűn útjára csak egyszer is visszataszítani, mint tettetők által akár tízszer is megcsaltni.

A fogházakból kibocsátott egyénekről való gondoskodás nagy mértékben az egész társadalomnak szent kötelessége. És mivel az igaz humanitás egyszersmind mindig a legjobb okosság is: okos, valamint igaz keresztyéni szeretetre valló eljárás az, ha a gonosztevőt javítani és a fogházakból elbocsátottakat erkölcsileg és gazdaságilag emelni és elősegíteni törekszünk.

Németországban és másutt igen nagyszámú egyesületek állanak fenn, melyek az elbocsátott fegyencek gondozására irányítják tevékenységüket. Ezen egyesületek feladata a következőkben áll:

1. A foglyok családjainak támogatása a büntetési idő tartama alatt; főként a foglyok gyermekeinek, neveléséről való gondoskodás, hogy azok, szülei gondozás hiányában, el ne zülljenek.

2. A kiszabadult foglyok elhelyezésének és munkával való ellátásának közvetítése.

3. Ruhával és munkaeszközökkel való ellátás.

4. A kiszabadult foglyoknak személyes atyai gondozása és tanácsolása.

tanrend s a kegyességnek az által szabályozott s ahhoz mért ápolása a keresztyénség fenmaradására nézve nélkülözhetetlen. A vallásos természetű hajlam e fenmaradásra nézve nem garancia, mint a hogyan azok gondolják, kik abban a meggyőződésben vannak, hogy keresztyén népek semmiféle vallásos és egyházi auktoritativ rendszabályra nincs szüksége; s hogy ki-ki egyenlő auktoritást igényelhet saját véleménye és ötlete számára. Ennek a felfogásnak csak egyetlen gyümölcse lehet, t. i. az, hogy a vallásos ösztön folyvást alárendelt alakzatokban tör magának útát s lesz természetvallás, népvallás ismét. Hogy az e fajta gyümölcsök még eddig nagyban ott sem mutatkoznak, hol az efféle „szabadság“ virít, azt csak annak lehet köszönni, hogy minden történelmi fejlődés lassu és a keresztyén egyházi tradíciók hatása szívós. S reményljük is, hogy még mielőtt ez az örökség újra kerülne, ez eszmének hangadó kétségtelen történelmi leckét kapnak arra nézve, hogy az auktoritativ rendszabályokra szükség van. „A tudós író eme komoly meggyőződésének más formában ugyan, de hasonló szellemben ad kifejezést 1897-ben megjelent dogmatikájában is. („Dogmatik“ Freiburg. 83. s köv. l.)

Nekünk pedig legyen elég, a mit elmondtam, arra nézve, hogy hitvallásaink viszonyát valamiképen az egyházzal, úgy a szentírással szemben is tisztán lássuk s azokat a hitvallásokat kellőleg megbecsülni tudjuk. Azt nem állítjuk mi sem, hogy ezek a symbolumok a kijelentéssel

egyenrangúak; csálhatatlanságot sem vindikálunk a számukra, sőt azon hitbeli őseinkkel egyértelműben, kik a 2-ik helvét hitvallást 1566 március 1-ső napján aláírták, — készségesen hirdetjük, hogy ha valakik bennünket az Isten beszédéből jobbakra tanítanak, annak a tanításnak mind helyet adni, mind engedelmeskedni fogunk. Egyházunk tanait e szempontból változhatatlanoknak nem tartjuk; de míg arról vagyunk meggyőződve, hogy e tanok úgy, a mint symbolikus könyveinkben kifejezésre jutottak, az Irás igaz tartalmának megfelelnek s egyházunk arra hivatott törvényes organumai által meg nem változtatnak: azokhoz a tanokhoz és az azokat hirdető konfessiókhoz minden tiszteletünkkel ragaszkodunk. És ezt annyival öntudatosabban teszszük, mert mint láttuk, azok a konfessiók nemcsak arra valók, hogy egyházunk magát velők a hitelenséggel szemben kifelé elsáncolja, hanem arra is, hogy azokkal saját kebelében a sectarius szellem betolakodása ellen sikeresen védekezzenek s őseink tiszta hitét, mit Kálvin „sana et orthodoxa doctrina“-nak nevezett, a hit martalócainak példaul oda ne dobja. Jól tudjuk mi azt, hogy a protestáns, s mindenekfelett a református theologia a subjectiv felfogás jellegét minden más egyház theológiájánál sokkal inkább magán hordozhatja; de azt is tudjuk, hogy a protestantismus nemcsak és nem is annyira negativ, hanem és sokkal inkább positiv principium is s az, a mit benne „formale principium“-nak mondunk, egyenesen feltételezi azt a normát, mit a hitvallások

Ezen gondoskodás természetesen csak azokra terjed ki, kiknek arra szükségük van és a kik azt kérik; de nem erőszakolják azt föl senkire sem. Vagyis hát azok részesülnek benne, kik találnak még olyan családot, melynél a fogságból kibocsátásuk után otthont találnak; avagy csak az olyan egyének részesülnek abban, kik teljesen egyedül állanak a világban, mint talán egy gonosztevő-családnak utolsó sarjai. Ezen utóbbiakon összehasonlíthatatlanul nehezebb segíteni, mint az előbbieken. De hát hogyan lehet ezeken segíteni?! Ehhez mindenesetre pénz is szükséges, de csak másodsorban; első sorban olyan emberekre van szükség, kiknek szívök épen kellő helyén van; olyan emberekre, a kik azt a segítséget, melyet a bűntől terhelt, az elesett testvéreknek nyújtanak, nem mint megköszönésre méltó alamizsnát, hanem mint szent szereteti kötelességet tekintik; olyan emberekre van szükség, kik szívüket és házukat, mint mentő asylymot nyitják föl a fogságból kibocsátottak előtt. Természetes dolog, hogy ez nem minden egyénre és családra nézve lehet, mert nem minden háztartás van ilyen célra berendezve, és nem is minden elbocsátott fogoly alkalmas minden további nélkül a családokba való befogadtatásra. Nem vagyok én annyira rajongó idealista, hogy be ne látnám, hogy egyik-másik kiszabadult fegyenczel egy idegen család egyáltalában nem érintkezhetik. Erre való tekintetből aztán a keresztyén szeretet *menházakat*, asylymokat épített mindazon

elesettek számára, kik meg akarják magukat mentetni. Az ilyen asylymok száma még nagyon csekély, kicsiny oázis azok az Istentől való elidegenedés és a bűn szolgálatának nagy pusztaságában, de tevékenységük mindenestre gazdag áldásokat ígérő. Eredetüket a keresztyén szeretetnek köszönhetik, a mely mindent elhordoz, mindent hiszen, mindent remél és mindent eltűr, s ennél fogva fennállásuk, növekedésük és szaporodásuk is ezen szeretet mértékétől függ. Szorgalmas munkálkodásra nevelik ugyan ezen asylymok a maguk ápolójait, de ezen munkák jövedelme egyáltalában nem fedezi nagy kiadásait. Itt tehát a társadalom egészének kell a maga támogatásával előtérbe lépnie, s itt ugyancsak tágas tere nyílik annak a munkálkodásnak is, a mit mi belmissiónak, keresztyéni szereteti tevékenységnek nevezünk.

A nőnemű elesett személyek részére ilyen asylymokat tart fenn a németországi evangélikus egyház a Rajna melletti Kaiserswerthben és Boppardon, Weszfáliában Lippspringében, Brandenburgban, Stettinben, Boroszlóban, az anhalti Bernburgban, a szászországi Niederlösnitzben, a württembergi Leonbergben és a holsteini Wildnissben Glückstadt mellett. Férfiak részére pedig ugyanazon egyház a rajnai tartományban Ralingen mellett Lintorfban, Weszfáliában Herford mellett Engerben, Stettinben és a bajorországi alsó frank tartományban Castel mellett Wutschenhofban állított ilyen asylymokat.

épen az írásmagyarázatra nézve felállítanak. Volt idő (1706), mikor a reformátusok Genfben ezt a normát elvetették s az ottani predikátorok csupán a szentírásra útasítottak, — de az is bizonyos, hogy az efféle szélsőségekbe menésről magát a nagy Kálvin mindig távol tartotta s az élet praktikus oldalát tekintve, az eszményileg szép, de kivihetetlenért a lényegét fel nem áldozta.

Ez az én elvem is. S végzek Wächter Oscar ama szavaival: „a symbolumok szükségesek s fentartásuk indokolva van azon tény által, hogy az egyház az isteni igazságot zavartalanul soha sem bírhatja; hanem neki állandóan örködni kell a felett, hogy az igazság színe alatt tévtanok ne csempésztessenek be. Mert a hamis tanítók is az Írásra hivatkoznak s tanaikat igazolni abból iparkodnak.“ *

Eröss Lajos,
theol. akad. tanár.

TANÜGY.

Ps Nagy Zoltán tanítóképzési ének- és zenetanár székfoglaló értekezése.

Főtiszteletű és méltóságos egyházkerületi Elnökség! Nagytiszteletű Egyháztanács! Nagytiszteletű és tekintetes Tanári kar! Nemes tanuló ifjúság! Mélyen tisztelt közönség!

Vallási életünk egyik fontos tényezőjéről, a református énekgyűről óhajtók néhány szót szólani.

Egyházi zenénk, énekgyűnk a reformálás küszöbén áll. Mindenki érzi, hogy nagyon sok mulasztást kell

* „Bekennissgrund“ Stuttgart. 1862. 47. l.

Ha azon német forrás, melyből ezen adatokat vettem, azt mondja, hogy a fogházügy iránti érdeklődésnek, mely Németországban ma kétségkívül magasabb mértékben van meg, mint a hogy volt az bármikor is azelőtt, nem szabad gyorsan fellángoló és csakhamar ismét elaluvó lánghoz hasonlítani: mi magyarok, kik ezen a téren még társadalmi úton oly igen keveset tettünk, a fentebbiekből bőven megtanulhatjuk, hogy e téren még igen nagy és nehéz teendőik végeztése vár reánk.

Hazánkban, a mint ezt németországi források után is tudom, Budapesten 1874-ben létesült egy rabsegélyző egyesület a fogságban levők értelmi gondozása céljából, mely midőn a foglyok oktatásáról gondoskodott, a kiszabadultakat meg munkával, ruházattal és úti költséggel látta el.

A mi mai viszonyainkat illeti, az igazságügyminisztériumnak egy, 1888 február 16-án kelt rendelete tíz rabsegélyző-egyletet ismer Magyarországon, u. m.:

1. a budapestit; 2. a nagyvárad-biharmegyeit; 3. a brassóit; 4. az erzsébetvárosit; 5. a kecskeméti; 6. a székesfehérvárit és fehérmegyeit; 7. a gyulafehérvárit; 8. a karánsebesit; 9. a temesvárit és végre 10. a pécsit.

Ezekon kívül nekem még két rabsegélyző-egylet létezéséről van tudomásom: a szegszárd-tolnamegyeiéről és a szilágyvármegyeiéről.

helyrepótolnunk. Megfoghatatlan és vétkes a közöny, mit istentiszteletünk eme fontos alkotórésze; az egyházi énekek iránt oly sok időn keresztül tapasztaltunk. Évtizedek múltak el, mióta az első szózat felhangzott s akik sorompóba álltak, csakhamar kénytelenek voltak belátni, hogy ez anyagias század a szent ügynek egyáltalán nem kedvez. Atyáink buzgóságáról elég tanúbizonyosságot tesz az 1536-tól 1813 ig megjelent énekes könyvek nagy száma. 1813 óta csak apró módosításokra és kihagyásokra szorítkozik énekes könyvünk változtatása, pedig nyelvünk egyetlen korszakban sem fejlődött annyit, mint e századaan. Akadhat-e valaki, ki ne látna ebben ama szomorú, de kétségbevonhatatlan tény, hogy a vallásos buzgóság sokat vesztett teremtő erejéből.

Tekintsük meg közelebbről a dolgot. Ugyanaz-e a hívők gondolkozása, beszédmódja, mint e század elején, a művelődés hajnalán? Bizonyára nem. Tehát nem lehet célhoz vezető dolog, ha oly szavakkal és kifejezésekkel kérjük Istent, melyek nagy része még a tudomány csarnokában is magyarázatra szorul.

Az emberi érzelmekre semmi sem hat közvetlenebbül a zenénél. Figyeljük meg a hívőket az istentiszteleti éneklés alatt. Figyeljük meg az öntudatos emberi élet mindkét határán. A pajkos gyermek, ki élénk, sokszor fékezhetetlen temperamentumának uralma alatt áll, csendesesen ül helyén, felejtí játékszerait, gyermekes csinyjeit. S nézzük meg az aggot, mily jól esik neki énekeivel közelebb emelkedni az egek Úrához; bár jól tudja, hogy hangja szinehagyott, reszketeg már. Mindnyájan ismerjük a zene hatalmát, s hatása alól teljesen senki sem vonhatja ki magát, de ezen hatás eszközének abban az arányban kell változnia és fejlődnie, a mint azt a hallgatóság intelligenciája megkívánja. Ha énekes könyvünk lapjait forgatjuk, a minden idők számára teremtett örökszép dallamok mellett nagyon sokat találunk, melyek céljának egyáltalán nem felel meg. Mi e dallamokat gyermekkorunkban tanultuk s így alig vagyunk képesek azokat megbírálni, mert folytonosan halljuk

Mind ezek között természetesen legnagyobb erővel működik, immár 25-ik évében, az a budapesti rabsegélyző-egylet, melyről fentebb már szólottam. Az 1897. évben volt ezen egyletnek 178 alapító s 300 rendes tagja, három nagy alapítványon 14,558 frt 58 krja, 18,361 frt 02 kr évi bevétellel szemben 12,911 frt 11 kr kiadása.

Végyük szemügyre kissé részletesebben is ezen mintaszerűnek tekinthető budapesti rabsegélyző-egylet 1897. évi működéséről szóló jelentést, s annak általam előtűntetendő adataiból azonnal tájékozni fogjuk magunkat ezen egyletek céljára, működési irányára s az általok elérhető siker mérvére nézve.

Ezen egylet folyton fokozottabb erővel törekszik a letartóztatottak elhagyott, támasz nélkül maradt, elzüllésnek kitétt családjainak segélyezésére s általában a gyermek-védelmet tűzi ki egyik legfontosabb feladatául, a mely végre egyesülvén a rokontörékvésű „Országos gyermek-védő egyesület“-tel, a „Gyermek otthon“-nal, vagy a „Fehérkereszt egyesület“-tel, ezek menedékházaiba helyezi el életkoruk szerint azon szerencsétlen gyermekeket és kisdedekeket, a kiknek szülőit vagy életben levő egyik szülőjét a büntető igazságszolgáltatás sujtó keze hónapokra vagy épen évekre megfosztotta személyes szabadságuktól. Tudja ez az egyesület, hogy a mi társadalmunkban vajmi gyéren vannak azok, a kik a részvét melegével karolnák föl a duhaj verekedőnek,

és hozzájuk fűződnek boldog gyermekkorunk emlékei. Ugy vagyunk velük, mint azokkal az apró kis versekkel, dalokkal, melyek gyermekkorunkra emlékeztetve, fel-felkeresnek bennünket, és melyeket életünk mind-egyik szakában szépeknek találunk. Énekeink közt van akárhány, mely örök büszkeségünk marad s méltán kérdezhetjük: vajjon száll-e még valaha emberre oly mennyei ihlet, hogy oly énekek születhessenek, mint az örökéletre teremtett „Te benned biztunk elejítől fogva“, vagy a hatalmas „Óh seregeknek Istene“?

Temetési énekeink közt alig van egy-kettő, mely megfelelné hivatásának. Hisz az csak nem lehet célunk, hogy a fájdalomtól megtört gyászolót még nagyobb zokogásra készítsük, hanem a mennyire emberi erőnk-től telik, balzsamot hintsünk sebére.

Ily célt alig követ egynehány ének. Ahelyett legtöbbször a holtak szólnak hozzánk; még pedig néha rémes, szívfacsaró dolgokat. P. o. a 42-ikben fájdalomról, szörnyű riadalomról, epesztő siralomról beszél a halott, s a sir férgéit emlegeti. A 29-ikben a „holt ember“ beszél az „élő emberrel“ s az Isten ajándékát az életet csak nyavalyákkal teljes időszaknak mondja az ember számára, kit „asszonyállat“ szült. Merithet-e vigaszt a gyászoló a 14-ikből, mikor azt kénytelen hallani, ami ugys borzalommal tölti el szívét, lelkét, hogy kedves halottjának arca, ajka s szemei milyen rémes változáson mennek át. Nem szükség tovább fejtegetni e tárgyat, mert a temetési énekeket mindnyáján ismerjük s tudatában vagyunk úgy a keresztyén dogmákkal ellenkező verseinek, mint egynehány kivételével értéktelen dallamainak. Csak az az elszomorító, hogy e tudatban öszültek meg atyáink is annélkül, hogy a tervezetesen tulmentek volna.

Énekeink tökéletes rendezése évtizedek munkája lesz, azonban egy másik dolgon, nevezetesen azok előadási módján még sürgősebben kell változtatnunk. Templomi énekeinket oly végtelen lassu tempóban éneklik, hogy a dallam és tartalom egyaránt elvész.

Hogy is érvényesülhetne, ha a hosszabb szavak éneklése alatt néha kétszer is kell lélekzetet venni. Épen olyan, mintha egy szép festményből csak egy kis részt láthatnánk egyszerre. Zsoltáraink menete kivétel nélkül lassú, ünnepélyes, de a tuzás oly nagy, hogy sokszor alig ismerjük meg legkedvesebb dallamainkat.

Az izlés fejlődésével egészen idejét multa a kántorok hangnyújtása a fermátáknál. Ennek semmi jogsultsága nincs és bármilyen organummal rendelkezik is az énekvezér; hangja vékonyan nyúlik ki a hívők hatalmas énekéből. A kántoré a kezdő hang, de az is csak azért, hogy az intonálás biztosabb legyen. Templomi éneklésünk ezen hibák és avult szokások dacára is felemelő hatású, de nem mondhatjuk ugyanazt temetési énekeinkről. Ezeket nem kísérheti orgona s részben e miatt a melódiák csodálatos átalakuláson mentek keresztül. Megdöbbenve hallgatjuk a néhol veszedelmesen változtatott rhytmusú dallamokat, melyek mindössze csak kétféle hangból állnak eredetileg. Ezen baj egyik kútforrása az énekvezérek hiányos képzése, kik — tisztelet a kivételeknek —, ha elvégzik tanulmányaikat elégségesnek hiszik tudásukat egész életükre. Azt nem kívánhatjuk, hogy nagy elfoglaltságuk mellett még valami lélekölő nagy munkát végezzenek a tovább tanulásal, de azt csak megkövetelhetjük, hogy képzettségük elérjen oly fokot, hogy meg tudják őrizni a dallamok épségét, tudatával birjanak annak, hogy az egyházi dallamok nem vethetők alá önkényes változtatásoknak, az egyéni izlésnek.

A baj másik oka az utcai éneklésben rejlik, mely régi, de hihetőleg már rövid életű maradványa a multnak. Korunkban, midőn a nagyobb városokban megindult kereskedelmi élet és sok más tényező kivi-hetlenné teszi azt, hogy az utcai zaj ne zavarja az éneklést — a szertartás ezen részét mellőznünk kellene. A temetés szomorú pompáját cseppet sem emeli az egymásután haladó diákság homophon éneke, kik ily körülmények közt nemhogy összhangzatosan tud-

a betörő tolvajnak, a sikkasztó apának magukra hagyott ártatlan gyermekeit, — s tevékenységével társadalmunk erkölcsi felfogásának ezen fogyatékán akar segíteni.

A mi ezen egyesület segélyezésének főbb módjait illeti, azok a következők:

1. munkát szerez a kiszabadult raboknak, mesterembereknél, hivatalokban;

2. pénzbeli segélyt nyújt; nevezetesen 211 egyénnek 3404 frt 70 kr segélyt adott, a legkisebb segély 1 frt 50 kr, a legnagyobb 150 frt 65 kr levén. Ezen pénz-segély jórésze élelemre, hiányzó ruhadarabok beszerzésére, de leginkább útiköltségre fordított; továbbá segélyezte az egylet a letartóztatottak ártatlan családját, a körülményekhez képest több ízben is: minden esetben szorgos vizsgálat tárgyává tették, hogy vajjon az illetők méltók-e a segélyre, s a segélyre nem szorultakat vagy a hazudozókat kérelmükkel elutasították;

3. menedékházat tart fenn a letartóztatásban elcsigázott gyöngé emberek számára, kikről, naponként átlag 16 ember ellátásáról, élelmezéséről, ruházataról ezen menedékház gondoskodik, munkával látván el saját falain belül a már kiszabadult foglyokat s munkájuk után megadván nekik a megadható kereseti bérösszeget is. Ezen menedékház fentartásának költségei az épület fentartásában, az orvos, a gondnok és gondnokné díjazásában, az ápottak élelmezésében, ruházásában

s az összes dologi kiadásokban néhány krajcár híján 5000 frtra ruagnak.

A budapesti rabsegélyző egyesületet az állam 6000 frt, a székesfőváros pedig 400 frt évi segélyben részesíti.

* * *

Mélyen tisztelt uraim! Felolvasásom tartásának van egy meghatározott, konkrét célja is, melylyel immár leplezetlenül előléphetek. Debrecen város jogász-társadalmának, a legelőkelőbb, a legtartalmasabb társadalmi osztálynak körében jelentem meg én, az egyszerű theologus e felolvasással. El mertem azzal ide jönni, mert úgy gondolom, hogy tárgyain épen úgy érdekli a jogászt, mint a hogy érdekel az engemet, a theologust.

Említettem, hogy hazánkban mintegy 12 rabsegélyző egylet áll fenn; részben kicsiny helyeken, a miénknél sokkal kisebb bíróságok és ügyészségek területén. Tisztelettel kérdezem: ha másutt van, miért nincsen, s miért ne lehetne nálunk is rabsegélyző egyesület?! Én elkészítettem egy ilyennek az alapszabályait. Tudom, hogy a rabsegélyezés ügye iránt sokan ellenszenvvel viseltetnek. Vonjuk hát, egyelőre legalább, szűkebb körre az általunk létesítendő rabsegélyző egyesület célját s feladatát. Hiszen abban mindnyáján egyetértünk, hogy nem szabad nekünk minden foglyunk fölött könyörtelenül pálcát törni, mintha az már végkép elveszett volna. Utat és

nának énekelni, de a legtöbb, mit várni lehet az, hogy, ha nem is kezdik egyszerre az éneket, legalább egyszerre végezzék be. Az utcai énekléssel a szertartás egyáltalán nem nyer s rendszeresen még egy másik baj is bekövetkezik. Nevezetesen a tanulók nagy része elveszti hangját, mert szélben, hóban kénytelen énekelni. A tapasztalás eléggé igazolja állításomat, mert a tanítóképzőn töltött első esztendő nagyon sokszor elegendő arra, hogy a legszebb hang is értéktelenné váljék. Énekügyünk reformálásával segíthetnénk ezeken a bajokon is. A most megindult mozgalom a négy egyházkerülethől előállott énekügyi-bizottság vezetése alatt áll. Óhajtható volna, hogy nagy feladatát kellő körültekintéssel és mielőbb oldja meg. Sikerülni fog-e végre az érdeklődést országsszerte és abban az arányban felkölteni, mint azt a dolog fontossága megkívánja? Azt mindnyájan látjuk s tagadni meddő dolog volna, hogy az igazi vallásosság hanyatlott, s ha egyházi énekeink szereplését nézzük a reformatió nagy munkájában, nem találhat ellenvetésre ama kijelentésem, hogy a hanyatlás egyik okozója énekes könyvünk, mely nem felel meg minden tekintetben a mai műveltségnek és vallásos kedélynek.

Büszkeségünk volt ez az énekes könyv századokon át, de most már csak bilincsnek tekinthetjük fejlődésnek indult nyelvünkön, mely avult kifejezéseivel egyáltalán nem teremt vallásos hangulatot. Késlekedésnek vagy éppen vonakodásnak tehát helye nincs és ki merem mondani, hogy nem jó református az, ki ellene van az énekügyi gyökeres rendezésének. Nem vagyunk mink hagyományokon élősködő felekezet, s nem holt, változatlan nyelven dicsérik Istenünket, hanem élő, folyamatosan alakuló, fejlődő nyelven szólunk az egek Urához, s melyik törvénye az vallásunknak, mely megtiltja a haladást. A nagy zoltárirók századokra irták műveiket, de úgy látszik szellemük kihalt, mert a mai arra hivatott nemzedék még korának igényeit is vonakodik, vagy képtelen kielégíteni. Legalább az e téren tett eddigi

módot kell keresnünk, miképen hassunk téveteg lelkére, miképen világosítsuk sötét elméjét, miképen óvjuk meg attól, hogy napról-napra, sőt óráról-óra számitgassa várva-várt kiszabadulásának idejét; s lehetőleg enyhítsük családjaért való töprengő bánatát.

Ha mi létesítenénk egy rabsegélyző egyesületet, nézetem szerint egyelőre három célt kellene az elé kitűznünk:

1. Szervezzünk abban egy *rabiskolát*, melynek kötelezőleg tanítványa lenne 30 éves koráig minden olyan, mindkét nembeli foglyunk, ki nem tud sem írni, sem olvasni, vagy a ki ezt már meglehetősen elfelejtette, de a mely iskolába bejárhatnának mindazon, 30 éven felüli foglyaink is, kik írni, olvasni, számolni s némely más elemi ismeretet megszerezni óhajtanának. Hogy egy ilyen iskolában teljesen más a tan módszer, mint a közönséges elemi iskolákban, azzal én teljesen tisztában vagyok, de az ilyen részletkérdésről most nem feladatomban beszélni. Bizonyos azonban én előttem, hogy hiába van a fogoly előtt a bírói tekintély, a hivatalos ruha, a fegyveres őr: iskola, tanító kell annak; amazoktól fél, ezekben pedig bizik.

2. Rabsegélyző egyesületünknek másik feladata lenne a foglyoknak *munkával* való ellátása, munkára való taníttatása, képesíttetése. Ez megvan bizonyos mértékig debreceni kir. törvényszéki fogházunkban ma is, de ezen áldásos munkatér határoszlopait szabad és lehet kijebb

tapasztalatok ezt bizonyítják. Felekezetünknek mindig voltak nagy szellemei, nagy írói, de azokat érintetlenül hagyta a nehányszor már felmerült énekügyi rendezése.

Vajjon ez a mostani mozgalom milyen eredményre vezet? Bár tettekre készítené azokat, kiket tehetségük nemcsak feljogosít, de kötelez is a közreműködésre.

Főtiszteletű Egyházkerületi Küldöttség! Nagytiszteletű és tekintetes Egyháztanács! Midőn a főiskola tanári testületébe mint tanár belépek, első kötelességemnek tartom, hogy e helyről is kifejezzem hálás köszönetemet azoknak, kik méltónak találtak arra, hogy a tudomány eme hatalmas várában a tanító-képezdei ének- és zene-tanári széket elfoglaljam. Hálás vagyok különösen azért, mert oly tért nyitottak számomra, melyhez hasonlót sem mint zeneszerző, sem mint buzgó református — nem találtam volna.

Nagytiszteletű és tekintetes Tanári Kar! E hatalmas testületben üdvözölhetem csaknem kivétel nélkül egykori tanáraimat. Kérem, ne döntsék meg amaz erős hitemet, hogy azon jóindulat, melylyel irántam, mint tanítvány iránt viseltettek, nem szűnt meg. S ez ünnepélyes órában kérem, segítsenek elő járatlan úton, gyamolítsanak jó tanácsaikkal és ha arra méltónak találnak, fogadjanak megtisztelő barátságukba.

Nemes Tanuló ifjúság! Kedves Hallgatóim! Két év óta fűz össze a tanár és tanítvány közli viszony bennünket. E két év elegendő volt arra, hogy a tanítóképezdén uralkodó példás rend — komoly szellem — munkaszeretetről meggyőződjem s így a csalódás félelme nélkül kimondhatom, hogy oly talajt mivelek, melyen a fáradság meghozza gyümölcsét.

Mielőtt beszédemet befejezném, hangsúlyozom, hogy feljebbva ó hatóságomnak, kartársaimnak eddigi tapasztalt jóindulata feljogosít arra, hogy teljes bizalommal tekintsek a jövő eté. Minden igyekezetem oda fog irányulni, hogy a választásom alkalmával kifejezett

is helyezni. Nemzetgazdászati magas érdek parancsolja e propositióm elfogadását.

3. Végre feladata lehetne rabsegélyző egyesületünknek a letartóztatottak, igen sokszor ártatlan, s talán még többször inséggel küzdő családjaik segélyezése. Szívfacsaró jeleneteknek vagyok én sokszor e téren tanúja. Az anya itt a fogházban keservesen siratja otthon éhező, talán a tél hidegében az útszélien bolyongó kicsinyeit; az apa a miatt kesereg, hogy szegény családja kenyérkereső nélkül maradt. Egyszer egy vasárnap három kis leánykát láttam a fogház kapujában sirdogálni. Bejöttek az árvák, talán a Józsaról, hogy megláthassák elzárt anyjukat. Persze, a fogházi szabályzat értelmében a kicsiny gyermekek nem juthattak be anyjukhoz. És az én fogházi lelkipásztorkodásom szépsége abban az én munkámban kulminál, ha az ilyen szegény árvákat az illető egyházi vagy polgári hatóságok figyelmébe ajánlván, megmentethetem őket az elzülléstől.

Mélyen tisztelt uraim! Tisztelt bíró, ügyész, ügyvéd, jogász urak!

Az én erőm ezen feladatok sikeres végezésére nagyon gyöngé. Álljanak önök előtérbe! Egyesüljenek e téren is komoly, jó munkára! Én hű közkatona leszek ott, hol majd nagynevű jogászaink fogják elől lobogtatni a zászlót, melynek jelszava ez leendő: „Vallás és emberszeretet a fogházügy szolgálatában.“

Csiky Lajos.

reményt megvalósítsam és a református énekügyet egy a tanítás, mint a rám váró egyéb kötelezettségek terén szerény tehetségemhez mérten, előbbre vigyem.

Népnevelésünk akadályai és az ezeket elhárító eszközök.

(Folytatás.)

De mindenek felett nagy akadály a népnevelésnek **5-ik sorban a gyermekek — tankötelesek — rendetlen iskoláztatása.**

Városokban és nagyobb községekben e tekintetben kevésbé lehet ugyan szót emelni: de a kisebb községekben épen itt akad fenn a népnevelés.

Felekezeti iskolákra nézve nem is lehet e tekintetben mindent kívánni; mert a felekezeti, egyházi hatóság csak erkölcsi hatalommal bírván, nincs eszköze kényszeríteni a hanyag szüleket gyermekeik iskoláztatására. Az a kormányi rendelet, hogy „a mulasztók névsorozatát minden két hétben a községi előjárásznak adja át az iskolaszék,“ még eddig — ugyszólván — semmi üdvöst nem eredményezett. Tehát nemcsak az egyházi — felekezeti —, hanem a világi hatóság is keveset lendít a rendetlen iskoláztatás megszüntetésére.

A törvény e tekintetben még ma is irott malaszt. Alkalmazni, életbe léptetni egy jobb korban fogják hatásaink.

Említém fentebb, hogy inkább csak falukban tapasztalható a rendetlen iskolázás. Ez természetes. Itt t. i. a munkás (földmives) emberek tévén a contingenst, ezek többnyire már a tavaszi, nyári, sőt az őszi hónapokon át is rendesen elvonják gyermekeiket az iskolától, vagy korukhoz mért dologra (ház, kisebb gyermekek őrzése, gondozása) vagy pásztorkodásra alkalmazván azokat. Kényszeríti őket erre szegénységük.

Téli időszakban a rossz idő, ruhátlanság, kenyér-szükség stb. tartja vissza az iskolától a gyermeket.

Azonban vannak specialis helyzetek, a mikor nemcsak a szegényebb szülők, de a gazdagabbak sem iskoláztatják gyermekeiket. Ezeknek oka az ugynevezett **környéki viszonyokban** található fel.

Ha széttekintünk az alföldi városok rengeteg határain, hol a kisebb-nagyobb tanyák több kilométernyi távolságban fekszenek egymástól: megtaláljuk a környéki viszonyokat. Ott, hol még csak a népesebb tanyákon vannak iskolák: maga a törvény sem kényszerítheti a több kilométernyi távolban lakó tanyai iskolaköteleseket a messze iskolába való járásra. Így maradnak el a tehetősebb szülők gyermekei is az iskolától s így nőnek fel tudomány nélkül. A helyett azonban gondja van a földművelő szülőnek arra, hogy gyermeke a gazdálkodás terén mind azt megtanulja és elsajátítsa, a mire neki, mint leendő gazdának, egykor szüksége leend.

Nagy és legnagyobb akadály a népnevelésünknek **6-szor az iskola hiánya.**

Mint fentebb említém az alföldi tanyákon azért nőnek fel a gyermekek iskolázatlanul, mert ott kevés az iskola. De ez az iskola-hiány nemcsak az elszórt s többé-kevésbé népes tanyákon, hanem a népes városokban is illusztrálja országos szegénységünket. A nép szegény országszerte. Az, nem hogy az iskolákat szaporítani bírná, hanem a meglévőket is adogatja át az államnak. Az államkincstár tudja, látja ez állapotokat, még sem igyekszik kellő buzgalommal segíteni ez országos bajon. Az adót behajtják a földhöz ragadt szegény napszámoson is; de hogy e helyett gyermekének isko-

látatást nyújtanának: már ebben nem járnak el oly buzgalommal, mint az adóztatásnál. Az országgyűlésnek főfeladata az volna, hogy az elemi iskolákat segítse, a hol nincs állítasson; a tanítókat lássa el oly fizetéssel, melyből tisztességesen megélhessenek, s hogy minden idejüket erejüket, tehetségüket az iskolának szentelhessék. Az országgyűlés a milliákat a népnevelésre is fordítsa. A nép műveltsége teszi a hazát nagygyá, erőssé, azt pedig főképen a népiskola, a jó elemi oktatás eredményezi.

Az iskolák számának kellő szaporításával megszűnnék az az abnormis és törvénytelen állapot is, melynélfogva ma egy tanító 100, sőt több gyermeket is oktat egy teremben, melynek több a hátránya, mint az előnye.

Akadályozza a népnevelést

7-ik sorban sok helyen az iskolák szűk, alkalmatlan, piszkos, egészségtelen volta.

Valóban, sok falusi iskolába még ma is undorral lép be az ember. A piszkos, romlott lég, szemet, nedveség s az egész tanterem (ha ugyan annak lehet nevezni) általános rondasága, a valamire való szület nagyon gondolkozóba ejtik, bocsássa-e gyermekét ilyen helyre, a hol annak egészsége, élete veszélyeztetik, s a melyekből való kibocsáttatás nagyobb örömet szerez a gyermeknek, mint az odaváló bemenetel.

Ez abnormis dolgok az iskolaszék bölcsességére vetnek fényes világot. Az az erkölcsi testület, melynek kötelessége volna mindezeket segíteni, s e segítség által a népnevelés szent ügyét előmozdítani: összedugott kézzel nézi, mint idegenednek el a szülék és gyermekek egyaránt az iskolától és megkívánja, hogy a tanító, egy diplomás, intelligens ember ott hivataloskodjék, ott fogyassza erejét, egészségét; és nem tudja, mert nem akarja, hogy az a tisztátalan helyiség mind a tanítónak, mind a gyermekek egészségének, tanulási kedvének megrontója, megölője.

Ezeket láttam én saját tapasztalatomból a hazai népnevelés lényeges akadályainak; s meg vagyok győződve, hogy míg ezeken nem segítünk: addig általában is, de különösen kisebb községekben, falukban, tanyákon a legnemesebb törekvés s buzgalom sem teremt jó iskolát, még az esetben sem, ha a tanító ügyes, képzett is; mert az ily anyagi akadályok képesek a legszebb tehetséget és legképzettebb tanítót is végkép lehangolni s elkészeríteni, adván ajkaira azt a régi példabeszédet: quem dii odere, paedagogum fecere.

Azonban bármily erős akadályoknak tünnek is fel ezek: miután felismertük, szilárd akarattal s kitartó buzgalommal, ha nem egyszerre is, lassan-lassan s fokozatosan mind elháríthatók.

Ily akadály-elhárító eszközök pedig

1-ször az iskola s a népnevelés iránti érdeklődés.

Ez felette fontos tényező a népnevelésre nézve, de egyszersmind a legnehezebben érhető el. Itt nyílik a legnemesebb tér az egyházi és világi hatóság előtt. A mit az egyház, mint felekezet, erkölcsi hatással nem bír végrehajtani, azt kellő sikerrel mozdíthatja elő a világi hatóság, ha **kellő szigorral és tapintattal** tud eljárni.

Nem részletezem itt, hogy mi a teendője e tekintetben a lelkésznek, egyházi és világi hatóságnak; maga a népnevelés ügye, melynek jótékony hatása nemcsak az egyéneknek s családi körben látszik meg, hanem a mely nagyfotosságú horderővel bír a nemzet, haza, társadalom s az egész emberiségre, szükség, hogy buz-

ditsa, lelkesitse az illetőket. A hol aztán buzgalom, lelkesedés van valamely ügy iránt, ott a kivitel módzatai felett hosszas fejtegetés, tanácskozás nem kívántatik.

P. Tóth János.

(Vége köv.)

KÖZÉLETÜNK.

Lelkészek az erdélyi egyházkerületben

(Vége.)

Az énekvezér úr dalárdát vezet. Kérésére azelőtt esztendővel a presbitérium 35 frtot adott a dalárdának fiszhármónika beszerzésére azzal a feltétellel, hogy a mennyiben a dalárda tisztán ref. vallásu emberekből áll, tanúsítson ref. egyházi jelleget azzal, hogy istentiszteletek alkalmával énekeljen a ref. templomban. A feltételnek aláírtak; egyszer énekeltek, aztán megtagadták, nemesak, hanem a lelkészt, a ki egy énekórára barátságos beszélgetésre és figyelmeztetésre felment hozzájuk, a kántor úr a legvakmerőbb inzultusokkal illette, és szemtől szembe lázította a tudatlan tömeget azzal, hogy ne tőrjék, hogy nekik egy pap akar parancsolni. Erre a pap, mint közs. iskolaszéki elnök — támaszkodva tanfelügyelői rendeletekre is — nem adott engedélyt bál rendezésére a közs. iskolában, a mely nem lett volna egyéb, mint alkalom a pap ellen bujtogatásra. Akkor nagy férfiak a tanfelügyelőt engedélyt kérnek; az engedélyvel egy 4. tagu deputáció, benne a községi bíró, egy papgyűlölő, hihetetlen demagóg, és egy másik elzülött, vakmerő ember. Ezek, midőn a pap nekik kijelenti, hogy a tanfelügyelői engedélyre sem enged meggyittatni az iskolát, gorombáskodnak, sertegetik; a lelkész elebb amaz elzülött embert utasítja ki, majd mikor az nem enged, „mert — ugymond — ez a ház nem az uré, hanem az *enyém!*“ a bírót szólítja fel eltávolítására; mit az megtagad, mert „az semmi rosszat nem tett.“ Ezekre és közben családja tagjainak, nőknek, gyermeknek sikoltozására a lelkész esztét vesztve, ismételt felszólítás után lelövással fenyegette őket. Akkor a bíró gunyosan mosolyogva ezzel a felszólítással: „Ez elég nekünk fiuk, most már mehetünk“ elvezette kis csapatát. Tehát ez előre kiesínált dolog volt a „mestertől.“ A bíró és főcinkostársa azonnal jelentést tett az esperesnél, hogy az ő papjok gyilkolni akart. Más oldalról a tanfelügyelő, kihez a pap egy iskolaszéki taggal alapos információt adni másnap bement és annak figyelmét felhívta a dalárdánál folyó üzelmekre, a kántornak írásban kiadta, hogy a pap őt sikkasztással vádolta; a vádat ő (a tanfelügyelő) megvizsgálván (ugy hogy másnap berendelte magához a kántort és kikérdezte, a mi törvénytelen cselekedet volt volt) alaptalannak találta. Ezen írással a kántor a lelkészt rágalmazásért beperelte. Közben cimborájával, a bíróval falukon, városokon ordította a gyilkos papot. Majd az esperes közölvén vele a vádat, annak tanulmányozására elmegy az espereshez. Ez az összes iratokat elébe teszi; azok közt egy bizalmasabb természetűt is, de teljeséggel nem kompromitalót, legkevésbé olyat, a mi a vádat érték-teleniténé. De a kántor ezt olyannak találván, a mibe ő belekapaszkodhatott, az iratok közül *kilopta!* Eltávozása után vette ezt észre csak az esperes és a helyett, hogy erélyesen visszakövetelte volna tőle, a papnak ír ijedten, hogy vonassa vissza a feljelentést, mert ebből most már rendkívüli zavar, kellemetlenség lesz. Otthon kezdődött már az ismét felpálkázott nép orditozása,

onnan az esperes sürgetése. . . végül a pap maga volt kénytelen kérni a presbyterumot a panasz visszavonására. A kántor megmenekült, a lelkészt a bíró panaszára elítélték intésre „hiveivel szemben tanusított eszélytelen magaviseletéért.“ Az ítélő bíróságban volt egy bíró, a kinek illetékessége ellen lelkész kifogást emelhetett volna az egyházi törvények 310. §. d) és e) pontja alapján, de nem tett, mert tudta, megis sugták neki, hogy az még rosszabb lenne ügyére. Sőt elkövették vele azt a méltatlanságot, hogy a községi bíró panaszában halom számra álló, vérlázító hazug vádakat, melyeknek bizonyítására a panaszost fel sem hívták, az ítéletben fel nem vették, a lelkész kérésére, az egyházi törvények ellenére annak — hogy becsületsértés, rágalmazásért keressen magának elégtételt, — ki nem adták, mert — ugymondanak — a papnak nem illik perlekedni, el kell tűrni mindent, mint Krisztus Urunk tett. Mikor a következő kánoni látogatás alkalmával a lelkész mély fájdalommal tárta elé az esperesnek a felháborító tény, kérdezvén: Micsoda magyarázatot adhatnak annak a bírói eljárásnak, mely egy ilyen elvetemült, erkölcsileg, szellemileg képtelen embert büntetlenül hagy és elítélvén, megaláz, megbélyegez egy olyan lelkészt, a ki magának az esperes úrnak hivatalos jelentései szerint „kötelességén felül munkálkodik;“ „apostoli buzgósággal hirdeti Isten igéjét;“ „feltűnő sikerrel kormányozza egyházát“ stb. — mielőtt az esperes felelhetett volna, a kisérétében levő pap naivul megadta a magyarázatot: „Mert az (t. i. a kántor) elment a bíróság minden tagjához, rimázkodott, könyörgött; de kollega úr senkit sem kért meg.“

Nos azóta megtörténnek ilyenek: Az egyháznak egyházmegveei képviselője belső telke mellett megakarja venni az egyháznak egy üres telkét. A lelkésznek, a presbitérium elnökének nem ír, hanem a paraszt kúrártornak. És mikor a lelkész e mellőzés után és dacára is kimegy a helyszínre, az az egyházm. képviselő elhallgatja (ha ugyan nem ő tanította be előre) hogy az ő pápista ispánja, mint az ő hűséges csatlósa, pribékje. a lelkészt annak egy-egy kifogásoló megjegyzésére sertegetesse, meghazudtolja, távoztában utána fenyegetéseket kiabáljon. És történnek ilyenek: A kántor úr azt kérdi a lelkésztől egy temetés alkalmával kint a temetőn: „Hát a presbitérium megcsinálta-e azokat, a miket irtam?“ „Nem mindent lát szükségesnek a presbitérium“. felel a lelkész. Ugy!? Hát én meg látom!? Így hát valamelyikönk bolond! Vagy én, vagy a presbitérium!“ De ez már ordítva hangzott; a siránczó közönség megdöbbenve fordult hátra a sirtól; a lelkész pedig újra szégyennel, megalázva távozott. Ha panaszt tenné: valamit újra kisütnének és őt itélnék el. Mert hogy ez nem egy elszigetelt eset, a mi csak azzal a pappal történhet meg bizonyos okból, a mint azt ő maga is hitte egy ideig, hanem rendszer a lelkészekkel szemben, arra íme még egy másik kis történet bizonyosságul és okulásul.

B. . . egyházban egy rendkívül buzgó, tevékeny fiatal pap 240 lélekből álló népével, a filiában 25 lélekkel, építvén és egyszerre harcolván az 1400 lelket számláló és minden egyházi tehertől már régebben felszabadult unitárius egyház és annak kisértései ellen, 4—5 év alatt keresztül v. szí az összes munkamegváltást, 300 frtra nem menő fizetése mellett megelégedvén ilyen kárpótlással: 50 frt helyett 30 frt stb. az egész vonalon. Újabb 3 év alatt kepeváltó alapot teremt, a melyhez az első adományt 25 frttal ő hozza. Szegény néppel, melynek nagy része napszámból él, aláírat közel 500 forintot,

melynek felhajtása rendkívüli keserőségekkel járt, de azok között is egyházának épségét megőrizte, ha úgy is, a mint egy alkalommal már irtam, hogy csaknem fele a 300 frtra sem menő évi jövedelemnek minden esztendőben kint maradt. Teremtett alapot a kántori fizetés fedezésére, mert addig az egyház csak egy kvalifikálatlan embert alkalmazott éneklőnek. Ugy az anya, mint a leány egyház jövedelmét megszorította. Az így is gyakran szűkölködő egyházat nagyon sokszor a magáéból kisegíti, nemcsak a lelkész, hanem a kántor lakon is a szükséges felszerelési tárgyakra ő előlegez sokszor évekre. Ez a lelkész egyházának gazdája, a ki az egyház csekély birtokának minél nagyobb jövedelmezteséről egymaga gondoskodik; építő mérnöke, palléra, paronusa, a minthogy talán az erdélyi kerület minden kisebb ekléziájának lelkésze viszi mindezen hivatalokat; az újabb időben a multak pótlására itt nagy erővel megindult anyagi újjászületésnek minden terhes baja, gondja egyedül a lelkészre nehezül; és nagyon sok lelkész van, a ki nyugodt önérettel betudhatja magának, hogy ekléziája a romokból életre kelt, vagy legalább a tengődés helyett elég nyugodtan élhet.

Ebbe a B. . . egyházba néhány évvel ezelőtt az állam és egyházzal kötött szerződés értelmében a közokt. miniszterrel kinevezetnek állami tanítóul, ki a ref. egyházközségnek kántora legyen, egy úri embert, a ki veszekedő, sőt vérengző annyira, hogy egyik állomásán tanító társaira fejszével rontott. Kévs idő alatt ez már 4 ik áthelyezése büntetésből. Az ott megállapított rend szerint lelkész és kántor 3 vasárnapon szolgálnak az anya, a 4-ik vasárnapon a leány egyházban. E szolgálatot egyideig az állami tanító úr teljesítette, majd nyíltan megtagadta. Az egyháznak természetesen folyamodnia kellett illetékes hatóságához, hogy az embert kötelessége teljesítésére kényszerítse; tehát panaszt emeltek ellene, A támadott embernek védnie kell magát. Védte is úgy, még ugyabul, mint az A. . . esetben láttuk. Ezek az urak itt Erdélyben kitünően értenek e mesterséghez. Ezen esetenél az A. . . esetbeli undorítóóságok még fokozottabb mérvben folytak. Csak röviden, tömör vonásokban! A papot kell üzőbe venni, megrontani, anyagilag becsületben tönkre tenni. Éjjeli összejöveteleken itatott emberekkel piszkos rágalmaknak irattak alá, mikről vizsgálat során a legtöbb csudálkozva hallotta, hogy minek irt ő alá; „hiszen nekem azt mondták, hogy ez a kepe megváltásról szól“ mondták némelyek; mások más hamisságot vallottak be; a szörnű vádat a pap ellen beadták. És az egyházmegye ezt teljes komolysággal fogadja, holott a legnagyobb erélyvel vissza kell vala vetnie. (De hát az sem régen történt, hogy egy eladó lány módjára élő, szerény, szemérmes ártatlan pap ellen 14 pontú rettenetes, alávaló vádlevelet adott be egy gazember és azt is olyan felvont szemöldökkel fogadták.) Közel két éven át üldözték szegény papot feleségével együtt minden módon, mit csak elvete-mült gonosztevők találhatnak fel; úgy hogy azok teljesen kimerült betegek lettek, a mi nem csuda; az első esetben szereplő papot csak 4 hónapig retteggették, és ma is betegje. Talán érdemes lesz egynehány módot idejegyez-nem, a mint őket üldözték; mert én legalább ilyenről még regényben sem olvastam. A szegény pap postamester is, a felesége tanítónő. (Így élnek Erdélyben). Ha a pap vallásórán volt, egyik tanító bement a postára nem találván ott a postamestert, feljelentette a postaigazgatóságnak, ha véletlenül bement a postára a felesége az iskolából, ment látogatni ebbe az igazgató tanító úr; nem találván a tanteremben a tanítónőt, jelentést tett a tanfelügyelőnek stb. Ugy hogy tegnap

ha állottak a közigazgatási bíróság előtt, ma állnak a büntető bíróság, ho'nap a törvényszék, holnapután az egyházmegyei bíróság, ezután a postaigazgatóság, ismét a tanfelügyelő előtt — megszűnés nélkül — nem is számítva, hogy folytonosan rettegniök kellett a tanító urak által bujtogatott unitárius néptől, mely előtt a ref. kántor úr tartott felolvasást a ref. pap ellen „a nyakig láb, veres róka papról.“ (Az illető lelkész magas, sovány, veres ember). A templomba is bevitte az üldözést; célzatos énekeket énekelt, miknek a lelkészre vonatkozását mindenki megértette; úrvacsorát tüntetőleg sohasem vett stb.

Ennyi támadás ellen már csak védte tán az egyedül álló embert a védelemre hivatott egyházmegye?! . . . Az első vizsgálatnál ő (!) ellene kint volt egy világi tanácsbíró és egy lelkész. Vizsgálat helyett amaz ráförmedt a lelkészre durván, gőgösen: „Béküljön ki, mert különben hivatalát veszti!“ Erdemleges vizsgálat reudjén pedig kiderült a vádak hamissága, sőt az is, hogy a kántor úr többeket hamis esküvésre bujtogatott fel; más vizsgálatnál, hogy a tanító urak az iskola pénzéből sikkasztottak, de ezt a tanfelügyelő eltusolta (mindennapi dolgok ezek, még nagyobbak is erre fele). És az ítélet az egyházi hatóságoknál!? A lelkészt ugyan nem találták semmi hibában, hanem a felmentő ítéletet, melylyel becsületének meghúrcolásáért, a reá szórt galád rágalmakért büntető bíróságnál megtorlást próbáljon keresni, az egyházmegyéről ennek épen úgy nem adták ki, mint ama másoknak. Ellenben az egyházat kötelezi az ítélet, hogy a kántor úrnak a teljes fizetést kiszolgáltassa, ezt pedig felmenti a leányegyházban végzendő szolgálatától, hogy a leányegyház kénytelen külön kántorról gondoskodni. . . .

Egy öreg paptól hallottam ezt: „Öcsém! 41 év óta szolgálok ezt az ekléziát. De ha nekem van valami kívánságom, azt a mester a presbiteriummal le tudja szavaztatni. Ha ő kér bármit, ellene nem szólok; engem leszavaznak, mert az velők iszik!“

Nincs itt a papnak egyebe, mint feltétlen felelőssége az egyháznak minden utolsó „arasáról, még olyan vagyonáról is, mint p. o. a kepe alapé, melynek kezelő bizottságába be sincs választva; és nagy szolgálataiért, sok szenvedéseieért a mellőzés, megaláztatás. Ha talán ez hagy némi nyomokat az erdélyi papság öntudatán, önzetelen, azon legkevésbé sem ütődhetünk meg.

Harasztos.

Nagy István.

KÖNYVISMERTETÉS.

A mi még eddig nem volt.

— Református népiskolai olvasókönyv. —

Sajnálom, hogy nincs kezeimnél a Debr. Prot. Lap azon száma, melyben „Egy tanító“ — gondolom még augusztusban — ismertette e helyen a tiszántúli egyházkerület „Népiskolai könyvkiadványai“ XVII-ik számú ily című kötetét: „Református népiskolai olvasókönyv az elemi II-ik osztály számára“.

Ugy tudom, az *Egy tanító*-nak sem valami lényegesebb kifogása nem volt e könyvecske ellen, sem valami nagyobb — a dolog fontosságához mért — elragadtatás nem érzett ki soraiból. Pedig e könyvecske megjelenése egész tanügyi viszonyainkra, — hogy úgy mondjam — egyháztársadalmi s nemzeti megizmosodásunk jövőjére oly nagy horderejű, hogy az — szerény véleményem szerint — *nagy, igen nagy figyelmet érdemel*. Mindenki tudja, milyen sok anyagi és szellemi hát-

ránnyal járt az, hogy népiskolai tankönyveink közt ép e legszükségesebb, az olvasókönyv hiányzott eddig. S miután — bár többféle kifogásom van ellene — így, a mint van is akár külalakja s nyomatását, akár bel-tartalmát, *szellemét* tekintve is, kiállja a versenyt minden eddig használt elődjével: csak örvendünk lehet megjelenésén s az egyházkerület tanügyi bizottságának, illetve megbizottjainak (Somogyi, Kovács és Simon Károly) csak hálás köszönetünket fejezhetjük ki. Egy igazán rég várt, minden tekintetben kedves, gyermekek felfogásához mért gyermekies, élénk, de mégis komoly kis könyv ez. Szinte úgy érzem, hogy merészség, vagy talán felesleges dolog kifogásolgatni, de mégis elmondom, felemlégetem gyöngeségeit, hiszen az nem fog neki megártani, mert kifogásaim emlegetése közben csak a *szereket* vezérel. A szereket pedig mindent meg-édesít és még semmit sem rontott el.

Tebát térjünk a dologra! A mi e kis újszülöttnek külső ábrázatát, vagyis papírját, nyomását stb. illeti, az — mint már említém is — oly szép és ékes, hogy e tekintetben *Gáspár* (az olvasókönyvet értem) sem versenyez vele, bár annál csak 1 krral drágább. Azt is egészen helyeslem, hogy az *ember*, *természet* és *Isten*-ről szóló csoportokba sorozza az olvasmányokat, a mi egyébiránt másként nem is lehet, de azt hiszem, az *ember*, *természet* és *Isten* hármast csoportot úgy is meg lehetett volna tartani, ha — mint *Gáspárnál* van — *időszakok* szerint lettek volna az olvasmányok beosztva, mert hát kérem, az *alkalmiság* mindig, mindenütt és mindenben roppant kellemes fűszer s ha például én most (a mi pedig úgy szokásom) *Karácsonyról* Karácsony tájt akarok majd olvasatni, a 123 ik lapra kell átugornom kis tanítványaimmal. Nekem csak megy az ilyen ugrás, de a II-ik oszt. elemistának nehezen.

Egy másik általánosabb, nagyobb kifogásom meg, hogy bár a címben nincs ott, de tudjuk, hogy „*Magyar református* Olvasókönyv” ez s nem volna kár, ha *református* volna egy kicsit jobban is látszanék; *magyar* volna pedig hadd legyen ott a címben is és hadd érezzék ki belőle jobban azzal, hogy ne csak a „Házáról”, de a *Magyar Házáról* is beszéljen. Mert bár Debrecenben, a hol több mint 50 ezer magyar lakik, nem is szükséges azt hangsúlyozni, hogy D. Magyarországon van, de már itt *Csermőn* bizony még erősíteni is kell sokszor. Ép azért ne vegyék kötekeedésnek vagy egyéb ilyennek a t. szerkesztők, ha én pl. Majtényi Flóra „*Mi a haza?*” című különben szép verse helyett örömebb látnám ott *Pósának* azt a „*Magyar vagyok*” című remekét, melyben ez a versszak is megvan:

„Széles e világnak fénye, gazdasága,
El nem csábít innen idegen országba,
A ki magyar, nem tud sehohol boldog lenni,
Szép Magyarországot nem pótolja semmi.”

De most veszem észre, hogy e tanácsal szinte magam alatt vágom a fát, mert hisz egy 3-ik általánosabb kifogásom meg az volna, hogy nagyon sok benne a *Pósa* vers. Tudom én azt, hogy *Pósa*, mint költő is nagy; az meg egészen bizonyos előttem, hogy gyermekeknek tetszőbben még magyar költő nem dalolt, de mégis, mikor egy ilyen kis könyvben csak 34 vers van s abból 15 *Pósáé* — az szerintem legalább is túlzás, annyival inkább, mert *Vörösmarty* és *Szaboleska* nem maradhattak volna ki egy *magyar református* Olvasókönyvből. Erről még a részletelnél majd szólok. Most még egy kevésbé általános, de elég lényeges kifogásom az, hogy a *mértékek* (melylyel úgy is sok baj van az iskolában) a *Vasárnap*, *Újév* és *Nemzeti*

szinünk-ről, ugy tudom, sehohol sincs e könyvben említés, pedig ugy a tanterv, mint az élet által nyújtott tényleges szükség ezt okvetlen megkívánja, mert fájdalom édes hazánk 30 éves tanügyi törvénye mellett is számtalan még (legalább mi felénk) az olyan gyermekek száma, a kik, ha csak 2 osztályt járnának is, igen jó volna.

Végül még azt a csekélynek látszó, de üdvös újítást is szerettem volna e könyvben látni, ha az egyes olvasmányok alatt olvasható volna a szerzők neve. Nem árt az, ha a gyermek (főleg, ha 11 éves korában adják fel) már a II-ik osztályban is látja, hogy *Petőfi* vagy *Arany János* milyen szép verseket irtak. (Sőt én eme nagyoknak még az areképeiket is közzétennem itt.)

De elmondom már röviden a részletekről is kifogásaimat, illetve észrevételeimet.

A 2-ik sz. *Búcsú* (nem azért, mert *Pósa* vers) felcserehném a *Sárossy „Reggel”* című versével. Az 5-ik sz. „iskolakerülő” pompásan megírt jó ízű kis történet, de a 3-ik kikezdés 2-ik sort „*tolja maga előtt*”, kijavítandó, valamint a 9-ik olvasmányban is felesleges, hogy a *tanítónéni* vegye a kendőt s a *tanító úr* adja át az árvának. A 17. és 18-ik olvasmányokat mással helyettesíteném. Ugyiszintén a 23 at is. A 24-ikben ez a mondat: „Küldött neki egy jó anyát”, magyartalan s ez olvasmány után a 25-ik sz. *Pósa* vers helyett *Szaboleska* „*Arva*” című versét tenném. A 26. és 27. sz. rokon-tárgyúak után a 28-ik felesleges, különben sem rejlik benne az igazság magva. A 43 ik 1-ső kikezdése javítást kíván. *Dobos* éneke helyett (48. sz.) pedig valamelyik szép zsolttárt lehetne tenni. Az „*Étel*” című olvasmánynál az étel előtti és utáni rövid imákat (mint hátrább a *Reggel* és *Estinél*) helyes dolog lett volna odaszőni. „*A kis gyűrűs legény*” (55. olv.) szintén felesleges. A *Havas István* „*A mi házunk*” című gyöngye verse meg *Szaboleskának* szintén „*A mi házunk*” c. remekével lesz helyesbitendő. *Csurka István* sok ügyes és szép dolgot irt e könyvben, de azért az 58-ik olvasmány 5-ik kikezdését lesz szives majd átalakítani, mert „a falu rueái, libái” talán már megsem lubickolnak a falu közepén, *megrekedt sáros vízben!* Nem jó az irdögöt a falra festeni! Az 58-tól egészen a 94-ik olvasmányig csupa ügyes, szép és szükséges dolgok vannak; de a 94-nél álljunk meg egy kicsit. Címe: „*A tanya aratáskor*”. Helyes, szép olvasmány, de a tanyai rendszer legtöbb vidéken ismeretlen s talán más címmel más formába kellene öltöztetni.

Az *egerekről* (102 és 103) talán sok is két mese — nem érdemlik meg. A *mókusról* is elég lenne egy. A *szél és nap* nagyon helyén van, de toll- vagy sajtóhibából *Petőfinek* van tulajdonitva, holott a *Gyulai Pálé*. A 114 ik olvasmányról már fentebb szóltam. A 119-ikkel kezdődik a 3-ik csoport s itt (főleg azok kedvéért, kik csak 2 osztályt végeznek) több biblia történetet s éneket vennék föl s a vasárnap fontosságát s szépségét itt lehetett volna ének és zsolttárokkal festeni. Fentebb szóltam *Vörösmartyról* a „*Szózat*” két első versszakára (nemkülönben a „*Hymnus*”-é) feltétlenül szükséges lenne itt, annyival inkább, mert én a közének könyvbe (mint egyik tekintélyes világi papunk ajánlta) a világért sem vinném be.

No de végzek már s bár mennyit kifogásoltam is e kis könyvön, 10 annyit tudnék rajta dicsérgetni, de dicséri az önmagát, mert igazán értékes kis könyv. Ez az, „*a mi még nem volt.*”

Csermő (Arad m.), 1899 nov. *Vadas Gyula*,
ref. lelkész-tanító.

IRODALOM.

Alföldi képek. Irta Lovász János. Kiadja a Csokonai-kör 1899. Csokonai-nyomda Debrecen. Ifj. Nágel Ottó bizománya. Budapest. 8° 170 l. Magában foglal 14 rajzot. A kötet elé, az író jellemzéseül a kiadó Csokonai-kör irt előszót, melyet általános nézőpontnak mi is készséggel elfogadunk. Lovász János valóban talentumos író, akinek fölkarolásával és első kötetének világ elé bocsátásával — azt hisszük — nemcsak kötelességet teljesített a Csokonai-kör, hanem a magyar irodalomnak is szolgálatot tett, amikor az írói kosmopolitismus idején töröl metszett magyar debreceni író szótaltat meg üde, természetes hangjával. Lovász János a nép életét, a debreceni civis apró jellemző, gyakran humoros vonásait jól meglátja és ügyesen megrajzolja. A talyigások című kis rajza, mely a kötet első darabja, valóban megleveníti előttünk a cseréppipájukból füstölgető talyigásokat, e speciális debreceni néposztályt. Ugyanilyen eleven és találó kép a többi is, akár a kofák közé, akár a kolomp-vásárba, a Hortobágy vize mellé vagy az ispotályi koldus fészekbe és a tanyák világába visz bennünket. Csöndes, jó humoru megfigyelő, a ki, ha nem is sző érdekfeszítő mesét, alakjaihoz apró, kedves történetet fűz. A könyv ára egy forint husz krajcár. Címclapját a talyigások illusztrálják.

A szocializmusról. Irta és felolvasta 1899 évi nov. 19-én dr. Boldisár Kálmán rendőrkapitány. Csokonai-nyomda Debrecen 1899. 8° 30 l. Népes gyűlekezet, nagy érdeklődés és figyelem között hallgatta meg, a debreceni városháza nagytermében dr. Boldisár nagy-érdekű és tanulságos felolvasását, melyet most az ipar-testület külön füzetben adott ki. A munka megérdemelte a különösebb figyelmet, mert minden sora arról tanúsodik, hogy egy sokat gondolkozó, művelt fő tanulmányainak és tapasztalatainak foglalatját kapjuk benne a modern kor legnagyobb kérdéséről, a szocializmusról, mely azonban korántsem modern fogalom, mint sokan gondolják, hanem egyidős az államrendek kialakulásával.

A Nagy Képes Világtörténet II-ik kötetét a görögök történetét dr. Gyomlay Gyula írta, a jeles görög tudós, ki több szövegkiadást rendezett már sajtó alá, s ki Platon válogatott munkáit is fordította a *Philosophiai Irók Tára* számára. Jeles képzettségét, szorgalmát és munkásságát a m. tud. akadémia levelező tagsággal jutalmazta. Nagy tevékenységet fejtett ki különösen a görög nevek helyes magyar kírása ügyében, s elveit új könyvében is érvényesítette. A végszóban felsorolja forrásmunkáit, melyekből merített. Valóban meglepő gazdasága és sokoldalúsága az ismereteknek. A legújabb külföldi akadémiai értekezésekre is nem egyszer találunk hivatkozást csillag alatt, a jegyzetben. Szóval ez a kötet mindenestre jeles mű. A Nagy Képes Világtörténet nagyszabású vállalkozása 12 kötetre van tervezve. Az egészet legjelesebb tudósaink írják, szerkesztője pedig Marezali Henrik, egyetemi tanár, a ki a magyar történet mellett a világtörténettel is behatóan foglalkozik. Minden köteté oly gazdag illusztrációkban, mint az eddig megjelent két kötet; de az illusztrációk mindegyre érdekesebbekké lesznek a mint korunkhoz közeledik a szöveg. Egy kötet ára 8 frt, megrendelhető minden hazai könyvkereskedésben, a havi részletfizetésre is Révai Testvérek, Irod. Int. Rt. (Budapest, VIII., Üllői ut 18. sz.) Évenként 4 kötet jelenik meg.

A Magyar Könyvtár most megjelent novemberi füzetek közül négy a magyar, kettő a külföldi irodalomnak van szentelve. Klasszikusaink közül ismét Arany János nevével találkozunk, kinek „Buda halála“ című eposzát Moravcsik Géza látta el magvas bevezetéssel. A régebb magyar irodalom nagyjai közül Kazinczy Ferenc van képviselve, kinek „Pályám Emlékezete“ című önéletrajzából a legérdekesebb fejezeteket válogatta ki és látta el a szükséges bevezetéssel és jegyzetekkel Balassa József. A modern magyar irodalomnak egyik legnépszerűbb írója, Rákosi Viktor jut szóhoz a 135. számú füzetben, mely a pompás humoru elbeszélőnek egyik legjobb ízű rajzával, a „Leendő özvegyem történeté“-vel nyílik meg és egyebek közt „A drámai szende lencséje“ című kacagtató humoreszket is tartalmazza. Igen érdekes a 136. sz. füzet is, melyben Zöldi Márton a régi magyar színészvilágból vett „Színész történetek“-at mond el, kitűnően jellemezve Thespi kordjainak tarka világát. A külföldi írók közül most Anatole France-ot, a nagy francia elbeszélőt mutatja be a „M. K.“, még pedig egyik legkedvesebb műme, a Nozière Péter Apró Történetei révén, melyeket egy Anatole France-szal congeniális író, Ambrus Zoltán fordított magyarra. A másik külföldi füzet befejezi Poe Edgar „Rejtelmes Történetei“ nek a „M. K.“ egyik régebbi füzetében megindult sorozatát, ezeket a fantasztikus, genialis elbeszéléseket, melyek egy egész irodalmi műfajt teremtettek meg.

A „Magyar Könyvtár“ decemberi füzetek között ismét a magyar írók munkái dominálnak. Hevesi Sándor, a ki a francia vigjátékírónak már több munkáját fordította le a „M. K.“ számára, ezúttal a „Precieuses Ridicules“-t ültette át, melynek magyar címe „A kényeskedők“. A darabhoz kitűnő bevezetést és tartalmas jegyzeteket is irt. A régi magyar irodalmat ezúttal Tinódi Sebestyén válogatott históriás énekei képviselik, melyeket Perényi Adolf adott ki jó bevezetéssel és jegyzetekkel. Ujabbkori klasszikusaink közül Arany János szerepel most is, még pedig a Kelemen Béla által kiadott Vojtinával; mellette pedig Jókai Mór áll, a kinek „A nagyenyedi két füzfa“ e. elbeszélése ezentúl köteles iskolai olvasmány lesz. A remek novellát a „M. K.“ szerkesztősége épen egy kiváló nagyenyedi tanár, Váro Ferenc által láttata el érdekes bevezetéssel. Legújabb irodalmunkat a mostani sorozatban Thury Zoltán képviseli, „Urak és parasztok“ e. elbeszélés-gyűjteményével, mely legjavát tartalmazza annak, a mit ez a nagy és erős tehetségű novellistánk ez ideig termelt. Nőiróink is szóhoz jutnak immár a „M. K.“-ban Szabóné Nogáll Jankától való ugyanis a 147. számú „Mara és egyéb történetek“ című füzet, mely a finom és kedveshangú íróőnöknek néhány legszebb munkáját tartalmazza. A „M. K.“-ból eddig megjelent 147 füzetéről teljes árjegyzéket szívesen küld a kiadóhivatal: Wodianer F. és Fiai (Andrássy-ut 21.) Egy-egy szám 15 kr.

KÜLFÖLD.

Amerika.

— Levél a szerkesztőhöz. —

Scranton Pa 25 nov. 1899.

Nagytisztelatu szerkesztő Tanár úr!

Most — midőn már mindennek utána vagyunk, t. i. mi amerikai magyar reform. lelkészek, utána leginkább ama szép tervnek, hogy itt magyar reform. egyházmegye alakuljon: most van egy kevés időm, hogy röviden érintsem ama classis gyűlést, a melyen a new-yorki német ref. lelkészek Kuthy Zoltán new-

yorki magyar ref. lelkészt nem vették fel, azon elv alapján, hogy az ő szabályzatuk szerint előirt vizsgát vonakodott letenni, hivatkozván arra, miszerint mi, mielőtt hazuról eljövünk, odahaza egy egészen vizsga felvételre és diploma kiadásra hivatott, tndományos és tekintélyes erkölcsi testület, egy egyházkerület (synod) lelkészvizsgáló bizottságától nyerjük az oklevelet s a jogot, hogy mindennemű lelkési teendőt végezhessünk magyar hittestvéreink közt; másutt meg nincs is alkalomunk, megvallva, nem is keressük az angol, vagy német hittestvérek előtti szereplést.

Visszatérve ama „specialis classis gyűlés“-re, ennek egyik tárgya volt a new-yorki magyar ref. egyházban ismételt megejtett lelkészválasztásnak megerősítése s egyszersmind az ordinálásnak és installálásnak elrendelése; megjegyzendő, hogy nevezett classis előzetesen már felvette volt Kuthy collegát tagjai közé.

A tárgyalást a szükséges okmányok felolvasása vezette be; felolvasták az érintett classis szabályzatot is, mely szerint a lelkésznek, az ordinálás előtt examináltatni kell. Egyik jelenvolt idős lelkész szót kért s előadta a rideg, betűhöz ragaszkodó elnöki magyarázattal szemben, hogy aki egyszer licentiat, azt nem szükség újabb examinálásnak alá vetni; s itt ép ezen esettel állunk szemben. Ugyanis az East-Susquehauna classis nevezett lelkészt licentiáttnak jelenté ki. Később azonban ama kijelentésre, hogy eme classis a bizonyítványok alapján, tehát respectálva a hazai lelkészvizsgáló bizottság bizonylatát, licentiatust ad a sacramentumok kiszolgáltatására is — mondom eme kijelentésre nemesak nevezett dr. theologiae, de mások is olyan tévedést látták az east-susquehannai classis eljárásában — persze az ő betűragó felfogások szerint, hogy erről a nevezett classist értesítettnek rendelték. — A mellett tovább forciozva a dolgot a fentebb már jelzett elvi álláspontunk miatt, minket magyar lelkészeket többé meg sem hallgatva a new-yorki választást nem erősítették meg s K.-t, mert kijelenté, hogy ő egy arra hivatottsággal nem bíró classis-gyűlés előtt — miután különben teljesen respectálható oklevele van — vizsgát nem tesz s a kérdésekre nem fog felelni — a classis tagjai közé nem vették fel. Gondoljuk meg csak, mi lesz az eredménye ennek a betűhöz s nem a törvény szelleméhez ragaszkodó eljárásnak?

Ha a missionsboard, azaz a mi hatóságunk, a kitől nyertük kineveztetésünket, helyesli a classis eljárását, a további kinevezést meg kell vonni K. Z.-tól, s az egyháztól az eddig nyújtott segílyt.

Az egyháznak nincs annyi tagja, hogy a saját áldozatkészségéből lelkészt fizessen s templomot béreljen, kettő közt kell választania, vagy szétoszlik s mint egyház megszűnik, vagy pedig a másik, a presbyterian egyház missiójához fordul segílyért.

S mindez történik ama classisnak egy szerencsétlen szabályzati pontjáért.

S nekünk lelkészeknek el lehetne-e tűrni amaz arczulesapást, hogy nyilván egy classis gyűlés előtt a szemünkbe vágják: „az önök bizonyítványa unguiltig mi előttünk“.

Sajnálni lehetne azt a missiói hatóságot, mely annak daczára, hogy a general synod választá tagjait, nem bír, mert ama classishatározat szerint nem bírhat annyi belátással a missionariusok választásánál mint az ordinationál egy classis töredék, mely arról is nevezetes volt, hogy tagjait összeszedni még az utcára is kétszer ki kellett menni, hogy onnan behívják a határozat képességhez szükséges 2-ik eldert.

A mi nézetünk ez: vagy respectálja az amerikai

ref. egyház, ugy egészében, mint az egyes classisok a mi, egészen szigorú vizsgálat után kiadott bizonyítványainkat s nem vet minket magyar lelkészeket olyan, szinte nevetséges vizsga alá, melynél esetleg ép azon lelkésznek a hit- és vallás tárgyaiban teljesen járattan *gondnoka* is bizottsági tag: vagy pedig érvényben hagyja az utóbbi examinálási methodust s akkor egyszerűen visszaküldi a kihozatott magyar ref. lelkészeket hazájokba, a hol bizonyára nem tennének hasonlót az oda átmenő amerikai, esetleg egy német classis előtt vizsgázott lelkésztársunkkal, pedig odahaza is szigorú törvények vannak, de az bizonyos, hogy a classis szabályzat betűjén „nem igen“ szoktak rágódni.

Eme felszólalásunkat angol nyelvre lefordítva be-terjesztettük Rev. Whitmernek a missiói superintendensnek s ő azt a tanácsot adta a ny.-i collegának is, hogy az east-susquehannai classistól kérje az ordinálást és installálást is s az, mint már Kalassay collegával tette, e kérés elől nem is fog elzárkózni.

Ilyen keserüések azt dictálják nekem: „jobb otthon“. továbbá az a közöny, a mi itt nyilvánul a magyarok részéről, a bizonytalan jövő, hiszen ennek a mi missiói bizottságunknak velünk szemben sem lehet más célja, mint hogy önállóságra törekedjünk s akkor apránként vonja vissza a most még tekintélyes segílyt, mert hiszen még az óriás nyugat nagyon igénybe veszi a támogatását, bármily takarékosan bánják is dollárjaival.

Szerencsések s nem adhatnak elég hálát Istennek a clevelandi, pittsburgi, bridgeporti, trentoni és sok chicagói collegáim, hogy ott mindenütt, mint jó központokon ugy összetartanak a hívek, hogy talán 5—6 év mulva az önállást is megbirják, de New-York? ott vándor a nép s az a nagy Balylon ugy elnyeli azt a száz egy néhány jobb reformátust, hogy alig tudnak mozogni. A többi magyar meg a ma divatos socialismus, vagy anarchia karjaiban jobban érzi magát, ha a sörös poharat forgatja, mint ha ránk hallgatna!

Gondolja meg azért az a társunk, a ki ezután ide kijön, hogy a vad rózsafán egy rózsára száz tövis esik s azok, a kik már apródonként nemesítettek s oltottak szelid rózsafát, még mindig rendelkeznek tövisekkel, hogy elhintsék a békesség hirdetés végett jövő követ talpai alá.

Ha nincs nagyon rászorulva, maradjon a hazai tövisek közt; esetleg akad ott is egy-egy szelid róza, vagy szende ibolya a bokor alján, legalább nem kell félni az oldalt szűrő s ruhához tapadó tövisektől!

Ezek után kérem a nagytiszteletű urat bocssáson meg alkalmatlankodásomért s fogadja hálás tanítványa tiszta szívből jövő üdvözlését.

Seranton Pa 522. Quincy ave. Alázatos szolgálója

*Virág István.**

A D A T O K

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

74. A hetei anya- és fejércsei leány- (Beregmegyében, a tiszaháti járásban fekvő) egyházak története.

Midőn Árpád seregei az egész földet, mely a Tisza és Bodrog közt van, Ugocsaig, minden lakóival magának elfoglalá s a Borsova és Tisza folyók képezte

* Főiskolánk volt jeles növendékének és széniorának ezen hozzánk intézett levelét, egyetlen, a lényegét különben sem érintő erősebb kifejezés törlésével, egész terjedelmében közzétesszük, mert a benne tárgyalt kérdés tisztázását és megnyugtató megoldását magunk is szükségesnek látjuk s ugy vélekedünk, hogy a levél közzétételével esetleg ezeknek az utját egyengetjük.
Szerk.

szögben, síkságon fekvő Borsova várát — mely ma Vári-nak nevezetik — megszállá, harmadnap megvíván, bevevé, falait lerontá és Szalán vezér vitézeit, kiket ott talált, láncra verve Ungvárra viteté. S midőn itt több ideig lakoznak vala, a vezér és övéi, látván a föld termékenységet és mindenféle vad feles voltát és a hal hőségét a Tisza és Bodrog vízében, a földet Árpád és övéi kimondhatatlanul megszerették. (Béla király névtelen jegyzője XII. fejezet 23. lap).

E tájék tehát Árpád vezér birtokába jutott, a mint a magyar főemberek az elfoglalt részeket — a megkötött szerződés értelmében, — magok közt elosztani szokták.

Ez idő tájón lehetett az, a szóhagyomány szerint, mikor vagy adomány, vagy sorsvetés útján azon hét vitéz, kinek a terület, mely most a hetei határt képezi, jutott tanyát, szállást épített, mely aztán a 7 törzsbirtokostól *Hetének* neveztetett, kik egytől-egyig várkatonák, illetőleg nemesek voltak azon 6 cigány családon kívül, kik velök együtt építék fel a tanyát, vagy szállást s a zenészen kívül vályogvetés és kőmives munkával foglalkoztak s kiknek utódai maig is megvannak s fönt említett mesterségükön kívül, a legjobb kaszások, kapások, szóval földmives munkások; más községbe lakóul nagyon ritkán távozik közülök valaki s még ezelőtt 50—60 évvel — miként uraik, a nemesek — úgy ők is más községbeliekkel házasságra sem léptek. S ez az oka, hogy még 1855. évben is — mikor engemet lelkészekül választottak, illetőleg meghívtak — oly terjedelmes családokból állottak a község nemes birtokosai, — mert itt egyetlen egy jobbágy telek sincs és nem is volt — hogy 10 külön családi névben foglaltatott be az egész hetei nemesek száma. — 1848-ig nagybirtokos köztük nem volt és csak ezután lett két nagybirtokos, kik a hetei határon levő birtokaikat vétel által szerezték.

A hetei határ déli részének szélén, Gulács és Jánd községek között volt egy falu, roppant erdőség közepette, mely „Kendermező“-nek neveztetett s azon helyen feküdt, hol az 1858. évi tagosításkor a hetei lelkeszi telek után járuló erdőréssz kiméretett.

Ez a „Kendermező“ II. Szolimán 1566. szept. 7-én, Szigetvárnál történt halála után, a Tokaj vivásá val félbehagyott, Zsigmond János által elbocsátott és Ung-, Abauj-, Zemplén-, Bereg- és Ugoceamegyékben kegyetlenül pusztított tatárok által védképpen megsemmisített, elpusztított. Lakói, kik a heteikkel szoros barátság atyafiságban élő tisztán magyarok voltak, vagy mind leölettek, vagy a kik megmaradtak, a heteikkel egyesültek 1566. év végén. Annyi bizonyos, hogy ez a falu újra felépítése többé meg sem kíséreltetett; de hogy valósággal ott feküdt, azt a kimért erdő-föld körülsáncolásakor, a földből kihányt fekete cserépből készült tömérdek talak, fazekak, korsók és egyéb konyhai edények kétségtelenül bizonyítják.

A hetei és elpusztult kendermezői egyház — mely hihetőleg Hete filiája volt — reformáltatott 1552-ik évben. Az új hitre és vallásra tanította őket „Bálint“ pap, ki azután maga helyett Gábor mestert hagyta közöttük, ő reá bizván mind a két egyház vezetését és ügyeit, mint ezt személyesen láttam 1856. évben Dancs Pál levelei között, ki bizonyos peres ügyben annak átvizsgálására felkért, a mikor kezembe akadt egy negyed árkus lapra irt sajátkezű levele 1552-ik évben Bálint papnak, melyben Dancs Tamással tudatja, hogy minden rendben lévén, Kendermezőn is, estvère általmegyen hozzá hálásra, a híveket Gábor mesterre bizván.

Sajnos, hogy a hetei egyház multjáról e néhány általam olvasott szavakon kívül, többet nem tudunk hitelesen, egészen 1768-ig. Szóhagyományból csak annyit tudunk, hogy azon nagy tűz, mely az egész községet templom és paplakkal együtt — bizonytalan melyik évben — elhamvasztotta: semmisítette meg a község és egyház multjára vonatkozó minden okiratokat és jegyzeteket, valamint az egyes nemesi családok leveltárait is.

Anyakönyvünk, mely 5 kötetből áll, 1768-ik évben kezdődik.

Ettől fogva lelkészek voltak:

1. Szatmári Pál, ki két ízben lakott Hetében, első izbeni itt lakása melyik évben kezdődött s meddig tartott, nem tudatik. Másodízben ő kezdte meg az anyakönyvvezetést 1768. évben s vezette 1773. ápril 24-ig.

2. Rápolti András 1773—1775 végéig.

3. Szabó Mihály 1776—1780.

4. Kömlei Zsigmond 1780—1784.

5. Vekardi Nagy Mihály 1784—1785. ápril 6-ig.

6. Molnár István 1785—1788. ápril 8-ig.

7. Hatházi István 1788—1796.

8. Molnár István 2-szor 1796—1799.

9. Lukahalmi Nagy György 1799—1802.

10. Molnár Albert 1802—1807.

11. Hatházi István 2-szor 1807—1811.

12. Bari István 1811—1818.

13. Fazekas János 1818—1832.

14. Nagy Gábor 1832—1836.

15. Szabó Károly 1836—1839.

16. Hézsér Mihály 1839—1847.

17. Varga Pál 1847—1855.

18. Bereczky János 1855-től a jelen időig.

A hetei iskola-tanítók régiebb időből való névsorát, valamint az iskola keletkezésének idejét nem tudjuk. Hogy az 1700-ik évben már virágzó iskola volt Hetében, melyben a latin nyelvet is tanították, azt Bakó Antal, általam 1863-ik év ápril 26-án, 95 éves korában eltemetett értelmes öreg ember híven, ki maga is beszélt diákul — pedig csak a hetei iskolában tanult — igen sokszor ha lottam.

A tanítók névsora csak 1852-ik évtől fogva van bejegyezve, eképpen: Csürke József, mikor jött Hetébe, nem tudatik, 1857-ik évben ment máshová. Koszta Dániel 1857—1858. Szabó József 1858—1860. Csürke József 2-od izben 1860—1863. Varga László 1863—1866; meghalt Hetében. Orosz István 1866—1868. Kiss Ferencz 1868—1869. Csontos Ignác 1869—1870. Filep Imre 1870—1871. Kalas János 1871—1872. Kardos Endre 1872—1878. Csontos Ignác 2-od izben 1878—1882. Szini Péter 1882—1889. Orosz István 2-od izben 1889—1891. Lánci Béla egyszersmind káplán 1891—1892. Tompa Menyhért 1892—1894. szeptemberbe állami tanítóvá lett. Ekkor rendes okleveles tanítót nem kapván, kiegészítőül alkalmaztatott Barsai Sándor 1894 novembertől 1896-ig. Szilágyi József 1896 szeptembertől a mai időig.

Megjegyzendő itt, hogy az 1768-ik évben, mikor a hetei anyakönyv kezdődik, *Fejérese*, mint leányegyház szerepel az anyakönyvben. Hogy keletkezésétől kezdve Hete filiája volt-e vagy mikor lett azzá: nem tudatik. Annyi bizonyos hogy külön anyakönyve — még pedig mint már anyaegyháznak — 1793-ik évben kezdődik és papjai voltak a következők: Kömlei Mihály 1793—1798. Hires István 1798—1805. Gyarmati Mihály 1805—1806. Lőrinczi Mihály 1806—1813. Székely János 1813—1816. Gazda István 1816—1817. Kovács Sámuel 1817—1826. Székely János 2-szor 1826—1827. Kazai

László 1827—1832. Szalontai István 1832—1833. Jánki Zsigmond 1833—1837. Kurovski József 1837—1845. Jariska Ferencz 1845—1849. Balácsi István 1849—1855. Zimányi Andor 1855—1857. Váradi József 1857—1861. Pallagi József 1861—1865. Péter Sándor 1865—1867. Nemes Ferencz 1867—1875 márcziusig. Ekkor Balajthi Ferdinánd lett volna a lelkész, de mielőtt Fejéresére költözhetett volna, meghalt. És Fejérese ismét a Hete filiája lett az 1876-ik évben s azóta a jelen időig Bereczky János végzi a filiális egyházban is a papi szolgálatot.

Tanítók voltak: Az 1814-ik évben szerveztetett tanítói állomás. Ujhelyi József 1814—1815. Nagy József 1815—1826. Szöcs Mihály 1826—1833. Bodor Dániel 1833—1839. Bartha Zsigmond 1839—1841. Székely József 1841—1843. Máté István 1843—1844. Kovács Ferenc 1844 augusztusig, ekkor meghalt. Mérő Ferenc 1844—1846 szeptemberig, ez szinte meghalt. Hézsér István 1846—1850. Kurovsky Ferenc 1850—1853. Tóth Miklós 1853—1856. Jamaska Mihály 1856—1857 augusztusig, ekkor meghalt. Somogyi László 1857—1858. Cséke Dániel 1858—1859. Héé Lajos 1859—1861. Kurovski Béni 1861—1862. Baresai Sándor 1862—1863. Takács Antal 1863—1864. Moldvai Kálmán 1864—1867. Jánosi Gábor 1867—1869. Jászai László 1869—1872. Orosz István 1872—1874. Jánosi Gábor ismét 1874—1875. Fejérvári Pál 1875—1877. Póócs László 1877—1879. Szigethi Gyula 1879—1881. Póócs László ismét 1881—1890. Filep Mihály 1890—1896. Tóth Kálmán 1896.

Az 1802-ik év január 23-án a fejéresei, már ekkor anyaegyházzá lett gyülekezet, egy közönséges népgyűlést tartott, melynek tanácskozási tárgya volt az, hogy roskadozó, elavult templomuk helyett újat építsenek. E gyűlésben készítettek egy „Megegyező” levelet, mely szerződészerűleg kötelezte az egyház minden egyes tagját az építéssel járó költségek, szekeres és kézi napszámok teljesítésére. Ezen még ma is meglévő „Megegyező levél” minden pontjai megtartására, az egyház minden tagja neve aláírásával kötelezte magát. Ennek következtében, miután az anyagokat, követ, fát lassanként haza szállították, a templom építését az 1803-ik évben Hainkó András ardói kőműves mester, vállalkozó megkezdette és az 1807-ik évben Bay Károly tiszaháti főszolgabíró és Boski Antal megyei főmérnök által megejtett leszámolás szerint bevégezte, lévén a tisztán kőműveseknek kifizetett díj 1028 forint 34 kr.

Bereczky János,
hetei ev. ref. lelkész.

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Apró hírek.** *Glück Frigyes*, a budapesti „Pannónia” szálló tulajdonosát s az ág. ev. egyház buzgó tagját a király, a jótékonyság terén szerzett érdemeiért, a Ferencz József-rend lovagkeresztjével tüntette ki. Glück az egyházi társadalomban is nagymérvű jótékonyságot gyakorol. Évek előtt a budapesti ág. ev. új templom felépítéséhez 5000 frttal, újabban a domonyi ág. ev. templom renoválásához több mint 9000 frttal járult. Sok ily derék férfiut adjon az Isten a magyar prot. egyháznak! — *Ihász Lajost*, a dunántúli ág. ev. egyházkerületnek az elhunyt *Radó Kálmán* helyére megválasztott felügyelőjét nov. 29-én avatták fel Pápán nagy ünnepek között. Ihász buzgósága közismeretű, ugyszintén nagyarányú jótékonysága is. Évenként ezeket áldoz egyházi célokra is. Ezért és a

köztéren tanúsított egyéb kiváló érdemeiért Ő felsége 1898-ban a Ferencz József-rend lovagkeresztjét adományozta neki. Sokáig éljen és működjék! — *Kis Józsefet*, a pápai ev. ref. theol. akadémián a gyakorlati theologia tanárát f. hó 6-án, a pápai ref. gyülekezet meghívás útján papjává választotta. A nagyrahatott új lelkészt, ki egyúttal a Dunántúli Prot. Lapnak is szerkesztője, s ki iránt oly ritka egyetértéssel nyilvánult a pápai fényes egyház közönségének bizalma, a legmelegebben üdvözöljük papi állásában és kívánjuk, hogy ama hegyen épített város az ő lelkes kitartó és bölcs vezetése alatt haladjon folyvást előre, többről-többrre, nyereségről-nyereségre! Érdemesnek tartjuk megemlíteni, részben viszonyaink jellemzéseül is, hogy *Kis József* már a harmadik, a ki, egymásután rövid idő alatt, a pápai theologia gyakorlati katedráját a papival cseréli föl. Elődje volt *Révész Kálmán*, kassai pap s esperes s az ő elődje *Antal Gábor* püspök.

— **Gyülekezeteink köréből.** *A hiripi egyház örömnépe.* Egy kisebb egyház örömnépeét kívánom ezúttal köztudomásra hozni. Nem a dicsekedés hangja, hanem az öröm érzése nyilatkozik meg e tudósításban, annak az örömnépek érzése, mely másokkal is óhajtja közölni azt, mi a szívnek és léleknek jól esik. A *hiripi* (nagybányai egyházmegye) egyház folyó évi dec. hó 10-én tartotta új orgonája felavatásának ünnepét, mely ünnepre a szomszéd hitrokonok közül is többen eljöttek, hogy részesei legyenek annak az áhítatnak és buzgóságnak, mely ily alkalmakkor nagyobb mértékben szállja meg lelkeinket a mi egyszerű templomainkban. A zsúfolásig megtelt díszes templomban megzendültek az új orgona akkordjai, lágyan zsongtak, majd zúgtak a változatok s a „hangicsáló szerszámok” mellett megzendült a hívek ajkán a Zsoltár: „Nosza Istenfélő szent hívek, Örvendezetek” stb. S minél inkább szálltak magasba a szent ének hangjai, annál inkább érezők, hogy Isten házában, a mennynek kapujában vagyunk, s szívünk gerjedez, lelkünk olvadoz a nagy Isten közel-létének érzésére. Majd a helybeli lelkész, Kálmán Sándor mondá el az alkalomhoz méltó és mély hatást keltő szép beszédét. A XXXIII. Zsolt. verseiből vette beszéde alapigéjét, s ez alapon fejté ki, hogy: „az orgona, a buzgóság felköltésének egyik eszköze”. Mindvégig leköltve tartá a hallgatóság figyelmét. A szónok lelkesedése átragadt a figyelmező közönségre is és csak emelkedettebbé tette a hangulatot, mely már előzőleg elfogta a lelkeket. A lelkész öröme, lelkesedése érthető is volt, hiszen az ő figyelme, fáradhatlan tevékenysége és lan-kadatlan buzgalma tette egyedül lehetővé, hogy a buzgóságnak eme szép és művészi eszköze ékesíti már a hiripi egyház szerény, de csinos templomát. Az első 300 frtos alapot is az ő gondoskodó figyelme teremtette meg, midőn egy kegyes egyszerű asszony vegrendeletileg hagyta ezt az orgona javára. Azután éveken át kért, buzdított, gyűjtött, míg az egyszerű hívek fillérenként néha forintoként összehozták a szükséges összeget. A ki most már a hiripi hívek közül áldozott, lelki gyönyörűséggel nézheti és hallgathatja az orgonát. A díszes, nyolc változatú, egészen új rendszerű orgonát Kerékgyártó István orgonakészítő állította össze. Elmondhatjuk, hogy a mű dicséri mesterét. Külső kiállítása is csinos, de belső szerkezete kielégítheti a legkényesebb kívánalmakat is. Könnyű, subtilis mű az egész, melynek egyes részei egyszerre áttekinthetők, esetleges igazításnál pedig könnyen kezelhetők, A változatok összhangja, a hangok finomsága szinte meglepő ilyen kis orgonánál, különösen a lágyhangok, mint burdonal salicional művészig vannak alkalmazva. És az egész mű 1200 frt.

Ajánlhatjuk Kerékgyártó István urat mindenkinek, mert nem csalódik, ki orgona-készítésnél vele szerződik. Külömben is ő egészen a mi emberünk és kötelességünk, hogy érdeme után méltólag megbecsüljük és pártoljuk. Kiváló tisztelettel Krassó, 1899 december 11. Sinka Lajos.

— **A nagyváradai tanítónőképző** ügyben a bihari, nagyszalontai és érmelléki egyházmegyék kiküldöttjei legközelebb gyűlést tartottak Nagyváradon, melyen a nemes eszmét ismét egy lépéssel közelebb vitték a megvalósuláshoz. Az értekezleten Szabó Károly bihari esperes elnöklelte mellett jelen voltak: Széll Kálmán, Nagy István esperesek, Ritoók Zsigmond kir. ítélőtáblai elnök, dr. Várady Zsigmond Kiss Elek, Némethy Károly, Harmathy Károly, dr. Balogh Elek, dr. Perjessy Mihály, Fényes Endre, Hadadi Kálmán, dr. Fráter Imre, Miskolczy Árpád, Szemes Imre, Füredi László, Bery József, Nagy Imre, Szemes László, Biró János, Nádudvari Lajos, Szigethy Elek, Zsigmond Imre, Végh József, Papp Gusztáv, Konrad Géza és Sulyok István egyházi kiküldöttek. A nagyfontosságú ügyet az értekezlet megnyitása után valóságos tanulmány számba menő, hatalmas beszéd kíséretében *Ritoók Zsigmond*, a ref. egyháznak ez a kimagasló nagy alakja ismertette, rámutatván azokra az eszközökre is, a melyekkel e cél elérhető leend. Beszéde végén következő indítványt terjesztette elő: 1. Kérjük fel az egyházkerületet, hogy a leánynevelő intézet céljaira 10 évre felajánlott évi 1000 frt segélyt a tanítóképző-intézet javára továbbra is biztosítsa. 2. Kérjük fel a 3 egyházmegyét, hogy a tanítóképző felállítására esetére bizonyos évi összeget p. o. 500 frtot biztosítsanak. 3. Keresse meg a bizottság a nagyváradai ev. ref. egyházat, hogy a tanítóképző mellett egy elemi leányiskolát állítson fel, a mely gyakorló iskolául szolgáljon. 4. Mindhárom egyházmegyében külön szerveztessék a nagyváradai ref. leánynevelő intézet pártoló egyesület (vagy nőegylet) s ennek megalakításával a bizottságnak az illető egyházmegyéből küldött tagja biztassék meg. Ezek az egyesületek a mérsékelt tagdíjakból, általa rendezendő mulatságok, előadásokból, stb. gyűjtött adományokat évenként szolgáltatassék be az intézet pénztárába. 5. A nagy bizottság küldjön ki egy végrehajtó bizottságot, mely az országos gyűjtés módzatait állapítsa meg, felhívásokat küldjön szét, a gyűjtés eredményének biztosítása tekintetéből, a szükséges intézkedéseket tegye meg, s a gyűjtés eredményét a bizottságnak időnként legkésőbb minden év végén jelentse. 6. Az egyházak, a lelkészek mind a három egyházmegyében hívassanak fel, hogy évenként egyszer a templomi perselypénzt az intézet céljaira ajánlják fel, különösen törekedjenek arra, hogy e célt megmagyarázván, az intézet pártoló egyesületeknek tagokat szerezzenek. A nagy bizottság tagjai beható vitába bocsájtkoztak, melyben Széll Kálmán, Balogh Elek, Szemes Imre, Várady Zsigmond, Perjessy Mihály vettek részt. Végül elfogadták az indítványt dr. Várady Zsigmond pótlásával, hogy különösen kisebb (100 frtos) alapítványok gyűjtésére is kiváló sulyt fektessenek. A végrehajtó bizottság Szabó Károly elnökkel következő tagokból alakult meg: Ritoók Zsigmond, Kiss Elek, Némethy Károly, Harmathy Károly, Barry József, Várady Zsigmond, Perjessy Mihály, Miskolczy Árpád, Füredi László, Fényes Endre, Széll Kálmán, Ney István, Végh József, Csák Máté és Sulyok István. A bizottságot fölkérték, hogy a szükséges intézkedéseket minél előbb tegyék meg.

— **Csokonai emlékűnnep.** Nagy közönséget vonzott f. hó 11. a kollégium falai közé a Magyar Irodalmi

Önk. Társulat szokásos emlékűnnepélye. A diszterem egészen megtelt. Ott láttuk: Dobieczycki Sándor lovag máv. üzletvezetőt, Könyves Tóth Kálmánt, Márk Endre kollegiumi ügyészt, Zsigmond Sándor egyházkerületi főjegyzőt, Kölesey Sándor táblai bírót és számos tanárt. Az ünnepélyt a Főiskolai Énekkar vezette be Csokonai „Remény” című dalát adván elő Mácsay S. karnagy vezetése alatt, ki Csokonai dalait férfikarra áttette. Ferenczy Gyula szép megnyitó beszédében Csokonairól és koráról szólott. A tetszéssel fogadott beszéd után Nánásy Lajos th. a társulat titkára a Szikszay f. pályázat eredményéről számolt be. — A pályadíj 50 forint és beérkezett 8 pályamű. Ezek közül a 2. és 7. számú dicséretet érdemelt és a 4. számú lett nyertes. Szerzője Oláh Gábor VII. o. t. A 2. számú verset Rácz L. 1 jh. írta, dicséretben részesült Gulyás J.; költeményét Bereczky László th. szépen szavalta. Rácz Lajos tanulmányát olvasta fel. Ezután a kántus jól adta elő a Tihanyi Ekhót. A tapsok elhangzása után Kemény Emil jh. élvezetes felolvasása a felfedezésekről (Humorész) következett. Takács E. jh. „Damjanics utolsó éje” cz. költeményét hatásosan szavalta. A jól sikerült ünnepélyt a kántus éneke (Csokonai: A csikóbőrös kulaeshoz) fejezte be.

— **Protestáns esték.** Az Erd. Prot. Lapban olvassuk hogy a kolozsvári ref. egyház presbyteriuma a téli időszak folyamán rendszeresen tartandó „protestáns esték” rendezése céljából bizottságot küldött ki. E protestáns esték feladata az evangéliumi protestáns szellemet, mint az élet minden terén produktivitásra hivatott munkás elvet ápolni. Eszközük: karének, szavaltatok, felolvasások. E protestáns esték a város különböző részeiben egyszerre öt helyen tartatnak, a nép számára a távolabbi külvárosokban is. Az első este folyó hó 3-án d. u. 5 órakor kezdődőleg tartatott meg. A theol. fakultás disztermében nagy és előkelő közönség jelent meg. Felolvasást dr. Bartók György püspök tartott. E felolvasás volt a fénypont. Borsay honvédkarnagy ur kitűnő vezetése mellett előadott énekdarabok emelték a hangulatot. Máthé Gyula theologus ifju sikerült szavaltatot tartott. A mély hatású estét Nagy Károly theol. tanár zárta be rövid, lelkesült beszéddel, melyben azonnal látható sikerrel ajánlta a „Koszorú” füzeteit, a protestáns árvaházi naptárt s hívta fel a figyelmet általában a protestáns irodalmi termékekre. Nagy Károly theol. tanár a protestáns irodalmat azonban nemcsak szép beszéddel szolgálta, de az ő költségén már megelőzőleg hozatott Koszoru füzetek osztattak ki az akkor tartott estéken mind az öt helyen. A külmagyar-utcai iskolahelyiségben Kenessey Béla theol. igazgató tartott előadást, a szén-utcai iskolahelyiségben Herepei Gergely ref. lelkész, ki a rendező bizottságnak is elnöke, a monostori kerületben Kecs-keméthy István theol. tanár és a hidelvei iskolahelyiségben Molnár Lőrincz lelkész. A nemes munkához erőt és sikert kívánunk. Vajha Debrecenben is megmozdulna már ily irányban a presbyterium!

— **Egy régi debreceni kiadó.** Dávidházy Imre könyvkötő és könyvkiadó hunyt el a mult héten Debrecenben. A Dávidházy név nagyon régtől ismeretes a protestáns világban. Az volt a szokás ebben a családban, hogy a fiukat vagy lelkészeknek, vagy könyvkötőknek, vagy könyvnyomtatóknak nevelték. Dávidházy Imre testvére János esperes, míg ő, mint könyvkötő, régebben pedig, mint könyvkiadó tett szolgálatot egyházának, amennyiben Telegdy Lajossal, a ki rokona volt, ő adta ki a Révész, Baksayak, továbbá Szoboszlói Papp István, Szikszayak és mások egyházi műveit. Végig-

küzdötte a szabadságharcot örmesteri minőségben. Mikor az emlékezetes gyásznapon letették a fegyvert az orosz tulerő előtt Dávidházy visszatért a pátriába és a könyvkötő műhelyben folytatta az ősök munkáját. Az absolutismus alatt ő adta ki gyermekek számára az első magyar képes könyveket, de különösen népiskolai kiadványai és térképei terjedtek el. Az utóbbi időben visszavonult s az ősök műhelyét átadta unokaöccsének és fogadott fiának, Dávidházy Kálmánnak. Sok ideig tagja volt a városi törvényhatóságnak és a presbytériumnak. December 8-án temették el. Nyugodjék csendesen!

Szerkesztői üzenet.

Anonymus. A közérdekű közlemények előtt lapunk hasábjai mindenkor nyitva állanak még akkor is, ha egyeseket vagy testületeket feszélyező kellemetlen igazságokat kell is elmondanunk. De oly közleményeknek, a melyeknek beküldői, a szerkesztőség elöl is elrejtőznek, a melyeknek igazsága mellett tehát semmi garantiát nem látunk, *soha sem fogunk tért nyitni.* Érdemleges válaszbba tehát nem is bocsátkozhatunk, sem arra nincs időnk, hogy az Ön kiletét, talán a postabélyeg alapján, kinyomozzuk.

TARTALOM-JEGYZEK: A hitvallások jelentőségének és létjogának kérdése úgy általánosságban, mint különösebben a protestáns egyházakban. Eröss Lajos. — **Tárca:** Vallás és emberszeretet a fogházügy szolgálatában. Csiky Lajos. — **Tanügy:** Ps. Nagy Zoltán székfoglaló értekezése. — **Népnevelésünk akadályai és az ezeket elhárító eszközök.** P. Tóth János. — **Közéletünk:** Lelkészek az erdélyi egyházkerületben. Nagy István. — **Könyvismertetés:** A mi még eddig nem volt. Vadas Gyula. — **Irodalom.** — **Külföld:** Amerika. Virág István. — **Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez:** 74. A hetei anya- és fejercei leányegyházak története. Bereczky János. — **Különfélék.** — Szerkesztői üzenet.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Nagytiszteletű s tekintetes egyházi előljáróság.

Elmulaszthatatlan kötelességemnek tartom a nagytiszteletű és tekintetes egyházi előljáróságokat értesíteni arról, hogy 8 éve fennálló

orgona építészeti műtermemet,

mely eddig Széchényi-utca 1805. szám alatt volt,
1899. év november hó 1-től

Darabos-utcza 7. szám alá

teljesen e célra újonnan épített házamba helyeztem át, ahol azt a mai kor kívánalmainak megfelelően rendeztem be úgy, hogy bármilyen nagyságú és kivitelű orgonákat, állító termemben teljesen elkészíthetek s azokat átvizsgálás után megrendelési helyökre szállítom. Munkám jószágáról kezeskedik azon nagyrabecsült pártfogás, hogy évente *10—15 ev. reform. egyháznak* szolgálók munkámmal s magam is, minő református vallású, egyházam érdekét tartom szem előtt s úgy az árakban, mint a kivitelben a teljes megbízhatóságra törekszem.

Továbbra is szives pártfogásukba ajánlva magamat, maradtam teljes tisztelettel

Kerékgyártó István

orgona-építő.

NEUMANN M.

Magyarország legnagyobb és legrégebb

férfi-, fiu- és gyermek-ruha telepe

DEBRECEN, Főtér, a m. kir. postával szemben.

Pontos czimemre figyelni fessék.